

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

4539

I may

491.99-8

S-45

1978

2002

Н. Мерь-Девонян
"Քոչնաստեղծ." 6-րդ արտատպումը.

Հրատարակութիւն Կենտրոնական գրախանութանցի.

Ն. ՏԵՐ ԱԵՒՈՆԻԵԱՆ ^{1-ին օրը}

491.99.8
S-45

~~ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՂՈՒ~~ 68.
(315)

ԱՅԻՐԵՆԱՐԱՆ

Ե Ի
ԵՄՈՒ 8781 ՔԵՆՏՐՈՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ
ՍՊԵՐՍԱԿԱՆ ԸՆԹԵՆՑԱԿԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(փ ո փ ո խ ա ծ)

Տ Փ խ ի Ս

Въ Типографіи Амбарцума Энѣаджіанцѣ и К-о

1878

2010

491.99.8
S-45

Handwritten text at the top of the page, partially obscured by a stamp.

Handwritten text below the top line.

Handwritten initials or signature in the left margin.

Large, faint stamp or watermark, possibly containing the word 'СВЯТЫЙ'.

Large, faint stamp or watermark, possibly containing the word 'СВЯТЫЙ'.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ 5 Февраля 1878 года.

Large, faint stamp or watermark, possibly containing the word 'СВЯТЫЙ'.

Small stamp or mark.

Small stamp or mark.

Small stamp or mark.

Small stamp or mark.

Small stamp or mark.

Handwritten text in the top right section of the page.

ՄԻՔԱՆԻ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Մարենի լեզուի այս վեցերորդ տպագրութեան դասախոսութեան եղանակը նոյն է մնում, ինչ որ մենք բացառել ենք Ռուսացիների համար կազմած բացառական ձեռնարկում: Այս տպագրութեան մէջ սնած են փոփոխութիւններ միայն նիւթերի և մատմը նոյա դասաւորութեան վերաբերութեամբ:

Այս տպագրութիւնն սկսելուց առաջ մեր արած նկատողութիւնները մենք կարդացինք միքանի, մանկավարժութեան մէջ կշիռ ունեցող, անձինքների, որոնց կողմից մեր հայեացքը և մեր արած փոփոխութիւնները հաւանութիւն գաւառ: Արքա են այդ փոփոխութիւնները:

ա. Գրքի սկզբում մենք ղետեղեցինք ա. և բ. աստիճանների համար առարկաներ զննելու և վերլուծելու:

բ. Գրքի այբբենական մասը ամփոփեցինք գ. աստիճանի մէջ և բուն ընթերցարանը, իբրև չորրորդ աստիճանի նիւթ, բաժանեցինք այբբենական մասից:

գ. Գրքի մէջ մտցրինք բազմաթիւ նոր առածներ, ասացուածներ և հանելուկներ, նոյնպէս միքանի բանաստեղծական հատուածներ: (մարդ) յո՛ւ. Տ. — չիլը յըտածք. 1. — 08

դ. Մարենի լեզուի առաջին մասից դուրս ձգեցինք նորա գրչագիր մասը: Փորձը մեզ յոյց տուեց, որ Թիֆլիսում այդ բանը դժուար է յաջողեցնել: Մեղանում, տարաբաղադարար, գրութեան հարցը այնպէս պարզուած, ընդհանրացած չէ, որ կարելի լինէր գոնէ չարժական տառեր պատրաստել ձեռագրի համար: Բացի սորանից, մեզ յայտնի է, որ ակենտրոնական դռավաւաւարանոցը,

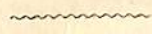
մօտ ժամանակներումն տպագրելու է մի գեղադրութեան տե-
տըր, որ կազմուած է համարեա նոյն սխտեմայով, որը և
մենք առաջարկում ենք մեր ուսուցիչներին համար կազմած ձեռ-
նարկում: Այսու ամենայնիւ հարկաւոր ենք համարում նկատել,
որ կարգաւ և գրելը, մեր գիրքը գործածելիս, պէտք է ընթանան
զուգընթացաբար, մէկը միւսին լրացնելով (տես. Մ. Լեզուի բացա-
դրական գրքի 56, 57, 58, . . . 69, 72 և յաջորդ երեսները):
և. Աչքի առաջ ունենալով այս օրերս մամուլի տա-
կից դուրս եկած հ. Ստեփաննոս Տէր Ստեփաննեանի կրօնագի-
տութեան նոր դասագիրքը, որ ընդունուած է իբրև ձեռնարկ
տարրական ուսումնարաններում, և որի մէջ աւանդվում են մա-
նուկներին նաև ամենակարևոր աղօթքներ. մենք աւելորդ հա-
մարեցինք մեր գրքոյկի վերջին մասը—աղօթքները—ուստի և
դուրս ձգեցինք նորան:

Մայրենի լեզուի ա. տարին գործ ածելիս ուսուցիչն ան-
պատճառ պէտք է ձեռքին ունենայ ուսուցիչների համար կազ-
մած մեր ձեռնարկը, և իւր դասախօսութեան ժամանակ պիտի
օգուտ քաղէ նորանից: Առանց բացաղրական ձեռնարկի, մեր
դասագրքի շատ կէտեր անհասկանալի և դժուար գործադրելի
կրման շատերի համար:

Հանելուկների բացադրութիւնները:

- Երես**
- »30«—1. փետուրէ գրիչ:—2. Հօլ (բզլան):
 - »32«—1. Զու. 2:—Ջուր—գետ. 3. դուխ շաքար:
 - »33«—1. Մէկ և երկու:—2. հենդր բաժանած երեքի մէջ:
 - »35«—1. Հրացան:—2. Թուր, քաշնակ:
 - »37«—1. Սեղան:—2. հեշտան (սամալար):
 - »41«—1. Կով:—2. փիղ:—3 կրկայ:

- »44«—1. Արեգակը:
- »47«—1. Թուղր:—2. Յորներ: 3. նուշ:—4. Մանուշակ:
- »51«—1. Ոսկի և արծաթ:—2. Ոսկի:
- »54«—1. Բերան, ականջներ. աչքեր:—2. Գիթ:
- »61«—1. Բերան և աստմներ:—2. Ձեռների և ոտների մասները:
- »66«—Կարգաւ—գրել. ուսումն:
- »69«—Մարդս մանկական, այրական և զառամեալ հասա-
կում:

11-2-82781

20-10-1922

[Faint, mostly illegible handwritten text in Armenian script, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

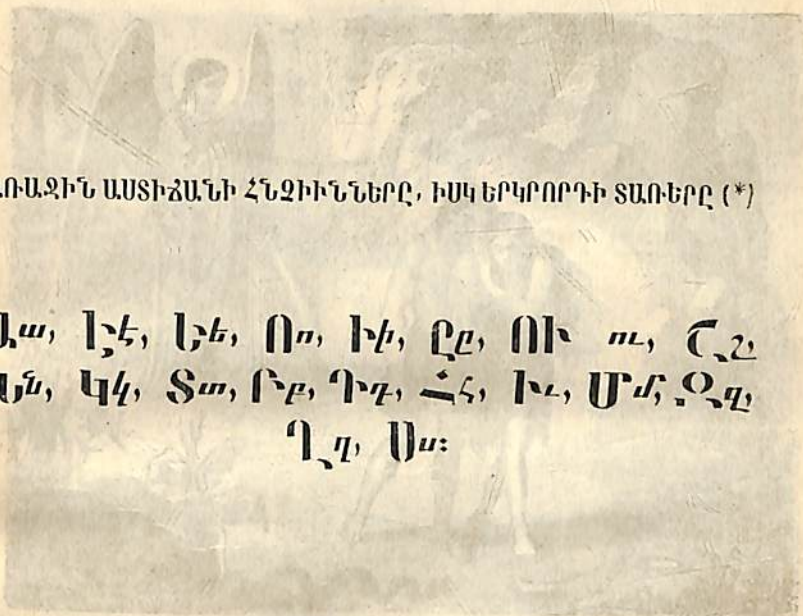
48098-սեկ

33434-65

[Faint, mostly illegible handwritten text in Armenian script, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀՆՁԻՒՆՆԵՐԸ, ԻՍԿԵՐԿՐՈՐԴԻ ՏԱՌԵՐԸ (*)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀՆՁԻՒՆՆԵՐԸ, ԻՍԿԵՐԿՐՈՐԴԻ ՏԱՌԵՐԸ (*)

Ա, Է, Ե, Ո, Ի, Ը, ՈՒ ու, Շ, Ն, Կ, Տ, Բ, Դ, Հ, Ի, Մ, Զ, Գ, Պ, Ս:

32424

(*) Տես Ուսուցիչների ձեռնարկում:

(x) Յոս Լեոնարդոյի քանդակը:

ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ ԶՆՆԵԼՈՒՆԵՐ ԲԱՌԵՐ ՎԵՐ
ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՀՍՄԱՐ:

շ ու ն

ու, ն, շ, — ուշ, նուշ, ուշ ու նուշ:

կ ա տ ու

ա, մ, ու, — կ, տ, շ, ն: — աղ, կա, նա, նուշ, շուն,

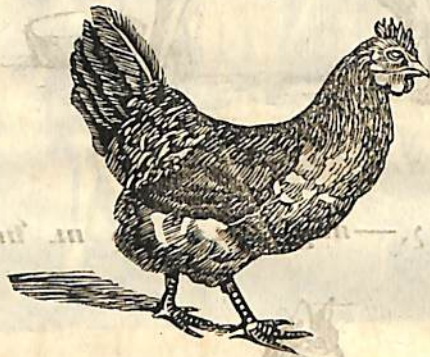
կուտ, տակ, տաշ, տուն, տան, տատ, անուն,

անուշ, շուշան:

բ ա դ

ա, ու, բ, դ, կ, տ, շ, ն:—դա, դու, բու, բուն,
բան, բաշ, բակ, տակ, դատ, դանակ, բանակ:

հ ա լ

ա, ու, հ, ւ, բ, դ, կ, տ, շ, ն:—նա, նաւ,
կաւ, բաւ, դաւ, բաճ, ահ, շաճ, հուն, հունդ,
հատ, հակ, հաւատ, հաւան, նաւակ:

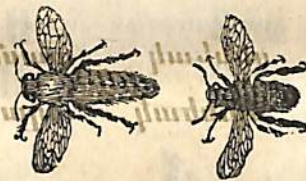
Ա, Հ, Ի, Բ, Դ, Կ, Տ, Շ, Ն:—Բան

Բադ, Շուն, կաւ, Հաւ, Տուն, Նուշ, Ակ,
Նաւ, Տակ, Դատ, Բադ:

է շ ք

ա, ու, է, ք, Է, Ը:—Էդ, էն, էս, կէս, կէտ,
չէկ, շուն—շունք, նուշ—նուշք, բադ—բադք,
հաւ—հաւք, բահ—բահք, նաւակք, դանակք:

մ ե դ ու

ա, ու, է, ք, ե, մ, դ, Ե, Մ, Ղ: Եդ, եկ,
ես, են, եւ, եմ, մեդ, նեդ, ադ, մադ, մատ,
կադ, մուկ, մէկ, ուղտ, աղուն, ուղեդ, Մուշեդ:

Ա լ ա գ

ա, ու, է, ե, ք, դ, մ, դ, Ջ:—Եգ, եդ, մեգ,
մեդ, մագ, մադ, կագ, կադ, կուգ, կող, աւագ,

զաւակ, ընկուզ: Չաւակըդ ուտում է ընկուզ:

Ո ս կ ի:

ա, ու, է, ե, ի, ո, ը, ս, Ռ, Ի, Ս:— Ես, էս,
եդ, էդ, են, էն, ոտ, ոտտ, սա, սուտ, ուս,
սուս, սեկ, կէս, կէտ, տակ, տիկ, տես, դաս, մի,
իմ, միս, մաս, կաշի, կաղին, Ոսկան, ոստիկ,
Սահակ, աղեղ, ասեղ, հասակ, սահնակ, զա-
տիկ, Իսահակ, Իմաստուն, Իսկուհի:

Եւ—Է սենեակ տանեակ
Սեւ—սև մանեակ աղանեակ

ա, ու, է, ե, ի, ո, ը, ս, մ, ղ, հ, Լ, Բ, Դ,
կ, տ, զ, շ, ն, Ա:

Ա, Ռ, Է, Ե, Ի, Ռ, Ը, Ս, Մ, Ղ, Հ, Ի, Բ, Դ, Կ, Տ, Զ, Շ, Ն:

Գ, Բ, Դ, Կ, Տ, Զ, Շ, Ն:

ԳԱՍԵՐ
1.

Կուտ	Մոշ	Կաղ	Սան
Նուշ	Բուշ	Մաշ	Ոտ
Շուն	Հուն	Նետ	Ոստ
Տուն	Բաղ	Մատ	Էշ
Նա	Բան	Կէտ	Կին
Նաւ	Դա	Մուկ	Ուղտ
Կաւ	Դու	Մաղ	Դաս
Տակ	Դաս	Տեղ	Դէզ
Կէս	Եղ	Տաղ	Եզ
Տիկ	Աղ	Սա	Սէզ

2.

Կատու	Ոսկի	Հասակ	Մոսէս
Դանակ	Ոսկան	Լաղ	Սենեակ
Սամի	Սամոն	Զաւակ	Բամբակ
Անուշ	Սահակ	Անուշ	Կաղին
Ուղիղ	Աղուէս	Աշոտ	Մեղու
Անուն	Կաշի	Մուշեղ	Կոտեմ
Հաւատ	Դարաղ	Ասեղ	Շուշան

Աղեղ	Շամամ	Համեմ	Ղուկաս
Զատիկ	Մանեակ	Նաւակ	Մողէս
Սմբակ	Կաղամբ	Աղուն	Տամնեակ
Սմբատ	Շուշա	Ողնի	Տիկին
Տաշեղ	Ուղիղ	Սահակ	Եղան
ասն	ամ	մն	մն
3.	աս	րա	մն
Շուշանիկ	Բնտանի	Աւագան	այ
Անուշիկ	Բնտեղէն	Ուղեղիկ	այ
Նշանակ	Աւետիս	Կոստանդին	պ
Աւագակ	Անբակում	Էմասիա	խ
Բաւական	Սիմական	Աւագաման	պ
Բանական	Հաւարուն	Անուշաւան	ի

4.

ուն—չնիկ	Ուղեղ—ուղեղիկ
Անուշ—անուշիկ	Սեղան—սեղանիկ
Շուշան—շուշանիկ	Տուն—տնակ
Աստղ—աստղիկ	Բուն—բնակ
Սան—սանիկ	Նաւ—նաւակ
Մուկ—մուկիկ	Աղանի—աղանեակ
Ոստ—ոստիկ	

5.

Հունը համում է: Աստիան տեսնում է:
 Մաղը մաղում է: Սահակը սահում է:
 Շուշանը բուսնում է: Մասէսը կատում է:
 Մողէսը սողում է: Անուշը մանում է:
 Ղուկասը շինում է: Տունը ընկնում է:
 Սիսակը ուտում է: Զաւակս տանում է:

6.

Կատուն կուտէ: Սմբատն եկաւ:
 Բամբակը կը բուսնի: Ոսկանը տեսաւ:
 Սիմոնը կը տանէ: Կաղնին ընկաւ:
 Մինասը կը տեսնէ: Հունը հասաւ:
 Հունը կը համնէ: Բամբակը բուսաւ:
 Տունը կը շինուի: Անուշը մտաւ:

7.

Կատուն ուտում է մուկը:
 Հաւը տեսաւ կուտ:
 Սմբատն ունի մատիտ:
 Շունը կուտէ միս:

Շուշանիկն ունի շնիկ:

Անուշն ունի տիկին:

Ղուկասը կասէ դասը:

Սամսոնն ունի դանակ:

Բաղը ուտում է կուտ:

Մշակը կը տանէ աւաղ

Սիմոնն ունի շամամ:

Զաւակս ունի շամամիկ:

Աշոտը կուտէ մոշ:

28.

Շուշանիկ. Մինաս. Կոստանդին. Անուշ. Սիսակ. Եմբակ. Մուշեղ. Տիտոս. Ղուկաս. Ոսկան. Իսահակ. Եղեկ. Բաղէշ. Դատ. Նշան. Հաւանակ:

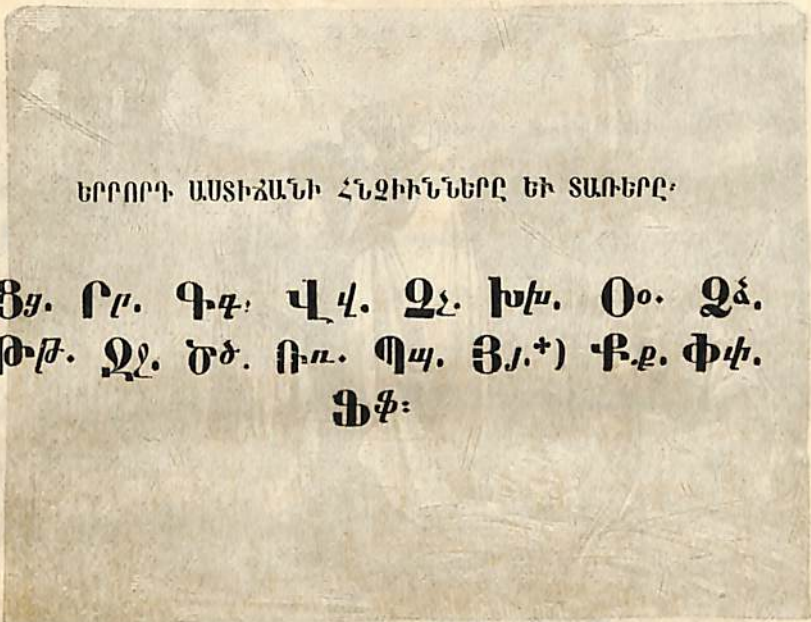
շուն, էշ, կատու, ուղտ, եզր, եղնիկ, մուկը, կէտ, կուղբ . . .

հաւ, բաղ, բու . . .

մեղր, բզէզ . . .

կաղամբ, համեմ, կոտեմ, շուշան, շաղկամ, բամբակ . . .

հող, աղ, աւազ, ոսկի, սնդիկ, կաւ . . .

ԵՐՐՈՐԿ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՀՆՁԻԻՆՆԵՐԸ ԵՒ ՏԱՌԵՐԸ:

Յց. Բր. Գգ. Վվ. Չչ. Խխ. Օօ. Չճ.
Թթ. Ջջ. Ծծ. Բբ. Պպ. Յյ.*) Բբ. Փփ.
Ֆֆ:

*) յ Բաղմալանկ բառերի վերջում:
յ Միավանկների վերջում եւ բառերի մէջը:
յ Բառի միջում բաղաձայնից տուաջ:

10. գ ար ի

Գիր Միրգ Կարգ Մանգաղ
 Գունդ Բազ Գեղին Գաւազան
 Մագ Գարի Գրիգոր Աղգական
 Մարգ Գարուն Գարեգին Գեղեցիկ
 Հան ուտում է հատիկներ բազումը:
 Արտուտը երգում է իր երգը դաշտումը:
 Դարբինը շինում էր կացին դարբնոցումը:
 Ես կարդում եմ դաս ուսումնարանումը:
 Գարին ու ցորենը բուսնում են արտերումը:

Սագ . . . Սագեր (1) ցորեն . . . ցորեններ
 Մարգ . . . Մարգեր Գարի . . . Գարիներ

1) Այս և սորա նման վարժութիւններն աշակերանները գործադրում են նախ բերանացի և ապա դրաւոր: Հարկաւոր դիպուածներում ուսուցիչն ընդարձակում է դորանց, շատ անգամ նոյն խօսք աշակերանների միջնորդութեամբ:

Նաւ . . . Մկրատ . . .
 Մաղ . . . Կարաս . . .
 Բազ . . . Կացին . . .
 Շոր . . . Արտուտ . . .
 Ուղտ . . . Գումէշ . . .
 Մաղ . . . Գաւազան . . .

11. կ ո վ

Վար Վանդակ Վերարկու
 Սով Վարսակ Վարդենի
 Վարդ Վահան Վնասակար
 Վաշ Վասակ Վարդան

Վարդեր . . . Վարդ կացիներ . . . կացին
 Մրգեր . . . Միրգ Մանգաղներ . . .

Հացեր . . . Մ Վանդակներ . . . Մ
Ուղտեր . . . Մ Աշակերտներ . . . Մ

Գարեգինը և վարդանը գրում են իրանց դասերը:—Տորենը և գարին հանում են արտերում:—Գոմէշը և կովը ընտանի կենդանիներ են:—Բազրատը և վարդանուշը բարեսիրտ մանուկներ են:—Չարուհին և Տիգրանուհին շարունակ աշխատում են:

Ուղտ

Խաչ	Խունկ	Խմոր	Չամիչ
Խող	Խակ	Գրիչ	Խաղող
Խոտ	Շունչ	Խրատ	Տախտակ
Սոխ	Սեխ	Խաշխաշ	Մոխիր

Դու վերցրիր իմ գրչաձագը: Պ
Խաչատուրը վերցրեց Խորենի գրիչը: Պ
Վարդանուշը գնաց իր անց տուն: Պ
Դու կը գնես հարևանի հար: Պ
Աշակերտներն ունին շատ գրիչներ: Պ
Ես ունիմ երկու մատիտ: Պ
Հովիւն ունի հագար ոչխար: Պ

Ո՛վ է կարգում դասը . . . (1) Ո՛վ է միս ուտում . . .
 Ո՛վ է կարդացնում . . . Ո՛վ է խոտ ուտում . . .
 Ո՛վ է դրամ գրչով տան . . . Ո՛վ է մորթիս ուտում . . .
 Ո՛վ է կարում շորեր . . . Ո՛վ է սղոցում . . .
 Ո՛վ է կարում սանամաններ . . . Ո՛վ է շոր ներկում . . .

14. Օձ

Օղ	Օր	Չի	Չու
----	----	----	-----

1) Այս և ստորև նման վարժու թխանիկը գործարվում են թէ բերանացի և թէ գրաւոր:

Չոր	Մօտ	Չիաւոր	Գօտիկ
Չուկ	Չազ	Չմերուկ	Կօշիկ
Գանձ	Արօր	Խուրձ	Դեղձանիկ
Տանձ	Արօտ	Խնձոր	Համբարձում

Օձը սողում է, նա ոտներ չունի:
 Դեղձանիկը երգում էր իր երգը:
 Էսօր ես գնացի ընկերիս մօտ:
 Նա իր դասը սովորում էր տանձենու տակ:
 Համբարձումը գնաց տանձ ու խնձորի:
 Դաչտումը վար էին անում արօրով:

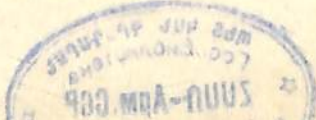
* *

Օձը սողում է, իսկ ձուկը . . .
 Ձին արշաւում է, իսկ դեղձանիկը . . .
 Գորտը ցատկում է, իսկ շնձը . . .
 Աշակերտը կարգում է, իսկ ուսուցիչը . . .

15. կ ա թ

Կ ո թ	Թ ու թ	Թ ող	Թ ու թ ա կ
Թ ա ն	Թ ո կ	Թ ու լ	Թ ա գ աւ ո ռ
Թ ա թ	Թ ու շ	Երկաթ	Թ ա ն կ ա գ ի ն

Աշխարհը ու կովից կաթն են կիթում:
 Մեր հարեանն ունի մէկ թուփակ:

Թորոսը երեկ թուզն էր բերում:
 Թուզը հասնում է տշնանը:
 Վահանը թութը շատ է սիրում:

* *

Աղուէնն ստում է միս, իսկ կասոնն . . .
 Աշխատասէր աշակերտը կարգում է, իսկ . . .
 Կացնով կարում են, իսկ սղոցով . . .
 Գանակով մարթում են, իսկ ասեղով . . .
 Կաթը խմում են, իսկ հացը . . .

16. ջ ու ը

Ա ը ջ	Չ ա հ	Չ ը յ ո ռ	Չ ը ա բ եր
Ա ջ	Գ ա ջ	Ա կ ա ն ջ	Չ ը ա ղ ա ց
Չ ա ն	Չ ը ռ ի	Չ ն դ ա ն	Գ ա ռ ե ջ ու ը:

Ա ը ջը բնակվում է հանդերում, նա ուսում է միս և ուրիշ բաներ:— Մեր եկեղեցում կան ջահեր:— Չանիկը գնեց երկու ջորի: Չորին շատ օգտակար կենդանի է: Անջուր տեղերում ոչինչ չէ բուսնում:

Կ ը յ ո ռը կարգում է, իսկ կասոնն . . .
 Աշխատասէր աշակերտը կարգում է, իսկ . . .
 Կացնով կարում են, իսկ սղոցով . . .
 Գանակով մարթում են, իսկ ասեղով . . .
 Կաթը խմում են, իսկ հացը . . .

Ծով	Կուռծ	Ծարաւ	Սոխակ
Ծիծ	Ծեծ	Ա. ծուխ	Ա. ուակ
Ծուռ	Ծունկ	Ա. րծիւ	Ա. ուտուր
Գառ	Ծիրան	Ծիծեռնակ	Ծիածան

Ծիծեռնակը, արտուող և սոխակը ձմեռը գնում են տաք երկիրները:— Արծիւը գիշատող թռչուն է, նա թրչում է շատ բարձր և իրան համար բուն է շինում մեծ մեծ ծառերի կնձարներին:— Չմեռը շատ թռչունների հեռանում են մեր երկրից, իսկ գարնանը վերադառնում են մեզ մտ:—

ուերի կնձարներին:— Չմեռը շատ թռչունների հեռանում են մեր երկրից, իսկ գարնանը վերադառնում են մեզ մտ:—

18. Ս. պ ա կ ի

Սեպ	Սպրուտա	Պատ	Կոպիտ
Կապ	Կապիկ	Պաս	Պանդոկ
Պանիր	Պետրոս	Պարսպ	Կարապ

Պանիրը շինում են կաթնից, նա օգտակար կերակուր է: Պետրոսը կուտրեց իրանց հարևանի տպակիները, նա անկարգ տղա է: Եիտը չէ գնում ուրիշ երկիրներ, նա ձմերոզ թռչուն է: Ծիծեռնակը չէ մնում մեր երկրում, նա տարագնաց թռչուն է:

Ինչից են շինում ճամփիչ — սառնիք
 Ինչից են շինում ածուխը . . .
 Ինչից են շինում մկրտաբ և գանախը . . .
 Ո՞րտեղ են բուսնում ցորենը և գարին . . .
 Ո՞րտեղ են բուսնում ձմերուկը և սիկը . . .
 Ո՞րտեղ են բուսնում կոսմոսը և համեմը . . .

19. Ճ ա ն ճ

Ճուտ	Մած	Ճակատ	Չնդան
------	-----	-------	-------

Ճարճ Ճախ Ծամեր Ճակնդեղ
 Կարճ Խեղճ Չութակ Ճոճանակ
 Ճօճ Կարիճ Ճախարակ Ճանապարհ

Ճանճը, մոճակը, բզէզը և թիթեռը մարդուս ոչինչ օգուտ չեն հասցնում: Ճանճերը, մոճակները, բզէզները և թիթեռները ձմեռը սատկում են, աշնանը նրանց ձուերից նորերըն են դուրս սողում: — Կարիճը շատ վտանգաւոր միջատ է. սև կարիճի կծածից շատ անգամ մարդս մեռնում է:

20.

Տանձ — տանձի — տանձենի:

Խնձոր — խնձորի — խնձորենի:

Կեռաս — կեռասի — կեռասենի:

Թութ — թիթի — թիթենի:

Նուշ — նշի — նշենի:

Նուռն — նռնի — նռնենի:

Թուզ — թզենի:

Յոռն ապ — յոռն ապի:

Սօսի, բարդի, հացի . . .

Յարկ, հարկ, յարգ, յարդ, հարթ, յամր, համր, յատակ, հատիկ, յետ, հետ, յամառ, համար, յիսուն, Յիսուս:

Ծառն իր պտղիցը կը ճանաչուի:

Չար մարդից բարի բան մի սպասիր:

Կաղնի ծառը ապրում է շատ յիսուն տարիներ: — Յամառ տղան չէ յարգվում ոչ մէկից:

Մեր տան յատակը չինձ է տախտակից:

Չեր տան յատակը և յարկը ծածկած են տախտակով: — Յիսուսը սիրում է բարի մանուկներին:

21. ք ա ը

Քիթ թամբ Քամի Աղաքար
 Քուրք Քաղաք Սաքք Որձաքար
 Քաթան Քացախ Մատանիք Քարասիրտ
 Քանոն Քարտաշ Աքաղաղ Քարեղէն

Գարեգինն իր ձիու համար գնեց գեղեցիկ թամբ: — Չեր տունը չինձ է քար ու կրից: — Պետրոսը քաղաքում գնեց քանոններ: — Աքաղաղը գեղեցիկ թռչուն է. նա էն

պէս է ճեմում, որ կանես բազի թագաւորն
ինքն է:

Մեզը քաղը է, իսկ քացախը . . .
Քացախը թթու է, իսկ սուրճը . . .

Հացը փափուկ է, իսկ քարը . . .

Որձաքարը կարծր է, իսկ աւաղաքարը . . .

22.

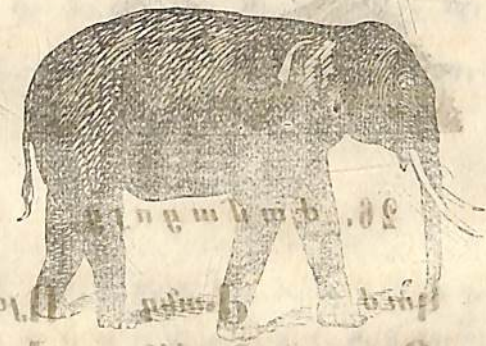
ան, էյ, թէյ, վան, հայ, բայ, օյ:
մայր, հայր, եղբայր, հօրեղբայր, այծ, կայծ,
այս, այդ, այն, այդի, այրի . . .

Հայրը տան համար մի կաթնայ և մի թէյի
բաժակ գնեց: — Մայրս ինձ համար Կա-
թայ թխեց: — Այսօր մինչև երեկոյ մենք ըզ-
բօսնում էինք այգում, յետոյ, երբ մութն
ընկաւ, ամեն գնացինք:

24. աւելւր

Կալը քիչ ինչ, Լապտեր Մուրճիկն
Բաւղագ, Արիւն, Լեղակ, Ածելի թիզ
Մալագ, Լուսին, Աւել, Մալուր
Լուծում, Լեղոն, Սալոր, Սայլապան

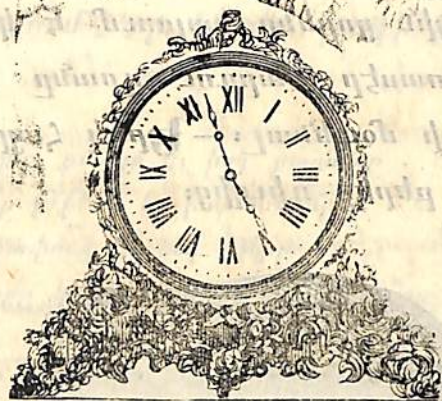
Պիղաջին ցորենը կալում է կալում:
Աշխատասէր մարդու դրանը քաղցա-
ծութիւնը չի մօտենալ: — Երեկ հայրս մի բե-
ւըն ալիւր բերեց գիւղից:

25. Գիւղ

Փող Փուկ Փլաւ Ֆուրգօն
Փա Փակ Փողոց Մաֆրաշ
Փոր Փայտ Փականք Քէֆ
Թեփ Չափ Կանեփ Նաֆթ

Փիղը ամէն կենդանիներից մեծ է:
Հայրս ֆուրգօնով փայտ է կրում:
Մեր փողոցում կան փայտէ տներ:
Չկան մարմինը ծածկած է թեփով:
Կանեփի թելից թոկեր են շինում:

26. Ժ ա մ ա ց ո յ ց

Ժամ	Կուժ	Ժանդ	Ոյժ
Բոյս	Քոյր	Բաժին	Ժամանակ
Բոյն	Լոյս	Բժիշկ	Հացաբոյս
Թոյն	Բաժակ	Ժողով	Ժամագործ

Առաւօտները եւ վարժարան եմ գնում:—
 Ութ ժամին մեր դասերն սկսվում են:—Երեկոները մի երկու ժամ եւ պատրաստում եմ միւս օրուան դասերս:—Քոյրս նոյնպէս սովորում է ուսումնարանում:—Մոյլերի նման մենք մեր յոյսը ուրիշների վերայ չենք դնում:—Հայրս միշտ խրատում է մեզ, որ մեր ժամանակն իզուր չ'կորցնենք:

Ամբողջ այբուբենը:

ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, լւ, ծ,
 կ, հ, ճ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ու,
 ս, վ, տ, ր, ց, լ, փ, ք, և, օ, ֆ:

ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, լւ, ծ, կ, հ, ճ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ր, ց, լ, փ, ք, և, օ, ֆ:

Գլխագրեր

Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Լւ, Խ,
 Ծ, Կ, Հ, Զ, Դ, Ժ, Մ, Յ, Ն, Շ, Ո, Զ, Պ, Զ,
 Ռ, Ս, Վ, Տ, Բ, Յ, Ի, Փ, Ք, Օ, Ֆ:

Մ ա տ ի տ ը մատիդ, կօշիկը ոտիդ, ձանբայ որ երթաս, միշտ լինին մօտիտ:— Հոյը կուզէ խարազան, որ պըտոյտ գայ անխափան:— Վէզի կարմիրն է սիրուն, վաստակ է խիողներուն:— Չուան ցատքիլն սգտակար՝ շարժմունք է մանկանց համար:

Ա ո ա ծ ն ե ր. Գիրք — մէջը քաղցր միրգ:— Ով կը կարդայ, նա մարդա:— Ով կը խաղայ, նա կաղայ:— Ով որ աշխատի, նա կուտի:—

- Հ ա ն ե լ ու կ ն ե ր. 1. Գլուխս կտրեցին, սրտիկս հանեցին, զինի խմացրին. լեզուս բացուեցաւ, խօսել սկսաւ:
- 2. Քանի որ ծեծը կուտէր, ուրախութեամբ կը պըտտէր, երբոր ծեծը վերջացաւ, ընկաւ գիտին ու մեռաւ:

Ա. քաղաղ (մանկ. երգ):

Գու ինձ ասան, աքաղաղ,
 Ոտկէ կատարիա մատաղ,
 Կարմիր միրուքիդ մատաղ,
 Ինչի ես շուտ արթնանում,
 Բարձր բարձր երգ ասում,
 Քաղցր քունս խանդարում:

Գասատուն

Գասատանը նստած են մանուկներ: Մանուկների առաջ կանգնած է կամ նստած է վարժապետը: Վարժապետը սովորեցնում է: Մանուկները սովորում են: Երբոր վարժապետը ներս է մտնում, աշակերտները ոտի են կանգնում և աղօթում են. յետոյ նորանք նստում են և խորանց դասերը սովորում: Մանուկները դասատանը կամ կարդում են, կամ գրում. երբեմն նորանք նկարում են. շատ անգամ հաշուում են թուերով: Գասատանը դրած է մի մեծ գրատախտակ: Գրատախտակի մօտ դրած է կաւիճ և սպունգ: Աշակերտների առաջ դրած են քարետախտակներ: Քարետախտակների վերայ գրում են քարեգրիչներով:

Ո՞վ է նստած դասատանը.— Ով է կանգնած աշակերտների առաջ.— Ի՞նչ է անում վարժապետը.— Ի՞նչ են անում աշակերտները: Երբ վարժապետը ներս է մտնում, աշակերտներն ի՞նչ են անում.— Ինչով են պարսպվում նորանք: Ի՞նչ կայ դրած դասատանը բացի գրատախտակից:

Ուտելիք և խմելիք:

Ուտելիք. Հաց, արգանակ, սպաս, խորված,
 մածուն, սեր, փլաւ, գաթայ. . .
 Խմելիք. ջուր, թէյ, սուրճ, գինի, զարեջուր, կաթը . . .

Գաթայ. Կաթը. Հաց. Գրիչ. Գնդակ. Մածոն. Մատիտ. Սեր.
Սուրճ. Բարեգրիչ. Չիլիպիայտ. Գրչահատ. Փլաւ. Տապակայ. Հու.
խորոված . . .

- Առածներ.** Աղու հաց, սիրար բաց:—
 Հաց ու պանիր, կեր ու բանիր:— Կնչանդ հաց, էնանդ
 կաց:— Հացի կորածը սուրը չի կարել:— Սերը սովորը կու-
 տի, թանք մնորը:— Կուշտը սովածին մանր կը բրդի:—
 Ձուրն իր գնացած տեղովը կերթայ:—
Հանելուկ. 1. Ճերմակ տակառիկ, մէջն երկու
 ցեղ ըմպելիք:
 2. Օրան օրան շուռ է գալի, օտաներ չունին ման է
 գալի, բերան չունի կուլ է տալի:
 3. Զգեստը բոլոր կապուտ է, մարմինը դուռ սպիտակ,
 գլուխը սուր վեղարի նման, ոտը խոնչի նման տալիակ:

Զոկչոկ և միտային:

Վարդանիկն ու Սաթնիկը իրար հետ խաղում էին:
Վարդանիկն իր հոլն էր պտտացնում. Սաթնիկը տիկինով

էր խաղում: Վարդանիկը բարկացաւ Սաթնիկի վերայ. իմ
հոլին մի՛ մօտենար, ինձ հետ խաղ մի՛ անիր—ասաց:—
Դու էլ իմ տիկինին մի ձեռք տար, պատասխանեց Սաթնի-
կը նեղացած:

Մանուկներն ունքերը կախեցին: Նորանք հեռացան
իրարից և սխեցին ջոկջոկ խաղ անել: Քայց մենակ սեր-
սած խաղը երկար չբաշեց և մեր մանուկները շուտով վեր
դցեցին իրանց խաղաղիքները:

Մանուկներն իրանց խաղն ինչի չշարունակեցին

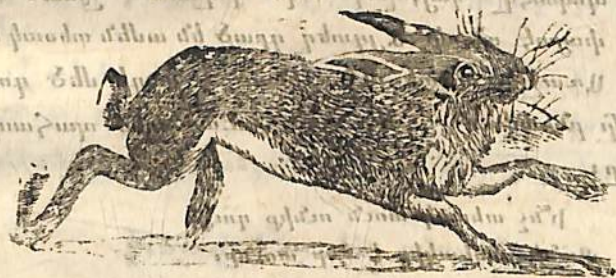
Առարկաների թիւը և կարգը:

Թիւը. Մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց . . .

Կարգը. Առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգե-
րորդ, վեցերորդ . . .

Առածներ. Խնացողին մին, չխնացողին հազար:
Մին ասա, հինգ լսի. հինգ չափի մին կարի:

Հանելուկ. 1. Մէկը մէկէն վաչ, վեցը կէսը կը
դառնայ: 2. Երկուսը մէկին, երեքն երկուսին, մէկմէկու հետ
խառնեցին, բաժանել չկարային:

Նապաստակ

Ինչ սիրուն էս, նապաստակ:

Քանի այդպէս պատիկ ես,
 Քեզ համար հաց կը բերեմ,
 Շաքարեղէն կուտացնեմ,
 Մինչև որ կը մեծանաս,
 Սիրուն կերպով պար կը դաս,
 Ծանր ծանր կը շրջես
 Եւ ինձ կուրախացնես,
 Ապա ես քեզ կարձակեմ,
 Կերթաս, ազատ կարածես:

Տ ու ն:

Մեր տունը մեծ չէ. նա ունի երեք սենեակ և մի խոհանոց: Սենեակներից մէկում ես ու եղբայրս սովորում ենք մեր դասերը: Երկրորդ սենեակում մենք ճաշում ենք: Նորա մէջ դարսած են շատ աթոռներ, մի մեծ սեղան և ուրիշ կարասիք: Ամենից մեծ սենեակում մենք քնում ենք. դա կոչվում է ննջարան:

Մեր տան բազր շատ մեծ է: Բազի աջ կողմում մի փոքրիկ պարտեզ կայ, իսկ ձախ կողմում շինած է մի փոքրիկ փայտէ տնակ: Այդտեղ դրած են ամեն տեսակ մանր բաներ: Առաջին պատի մէջ շինած է բազի մեծ դուռը: Բազումը բնակվում է մեր տան հաւատարիմ պահապանը — շունը:

Ի՞նչ տեսակ տուն ունիք դուք.
 Քանի սենեակից է ձեր տունը:
 Ո՞ր սենեակում ինչ էք անում:
 Ի՞նչ կայ դարսած սենեակներում:
 Ի՞նչպիսի բազ ունի ձեր տունը:

Ի՞նչ կայ շինած բազի այս և այն կողմերում:
 Ո՞վ է պահպանում տունը:

Ի՞նչ բան է տունը:— Ի՞նչից են շինւմ տները:— Էլ ինչ շինութիւններ գիտէք:

Գործիք:

Դանակ, զրգալ, պատառաքալ, ասեղ, միրատ, ուրագ, կացին, թուր, դուր, մուրճ. սղոց, արօր, շղթայ, թիակ, մանգաղ, մաղ, զերանդի, եղան, բահ, հրացան...

Առաճն եր. խոփո սուր ա, հանդը փայտովի ա: — Բզէ գլխին բռնցքով տալ չելինիլ: — Ուրագն իր կոթը չէ տաշիլ:

Նան ել ու կն եր. 1. Տապանը փայտ է, մեռելն երկաթ է, երրոր ձայն կը տայ, աշխարհք կը թնդայ: 2. Փթած փայտը փորեցին, առիւծը մէջը թաղեցին:

Ինչով ի՞նչ են անում:

Կացնով կտրում են. իսկ սղոցով . . . Ի՞նչ են անում ա. սեղով . . . զրշով . . . արօրով . . . մանգաղով . . . սանրով . . . դանակով . . . պատառաքաղով . . . սղոցով . . .

Թրով . . . դուրով . . . մուրձով . . . արօրով . . . կողպե-
քով . . . 1)

Ի՞նչ գործիք գիտեր, որ միևնոյն ժամանակ դասական առարկայ լինի:

Չին և արօրը

Երկրագործը արօրով դեռինը վարում էր, որ գարի
գաներ: Չին ունեւերը կիտած, քաշում էր արօրը: Շատ
քաշելուց նա ձանձրացաւ, յետ նայեց և ասաց արօրին.
բարեկամ, դու քանի շատ ևս աշխատում, այնքան ա-
ւելի ևս փայլում, իսկ ի՞նձ բացի սե քրտինքն ու չար-
չարանքը սրիշ ի՞նչ օգուտ է մնում:

Արօրը պատասխանեց. իզուր ևս տրտնջում. մի՞թէ
չես խմանում, որ ևս իմ օգտի համար չեմ աշխատում:
Յանաճի մեծ մասը քո փորն է մտնելու:

* *

Հնձում են (ինչով) . . . քանդում են . . . քերում են
. . . կարում են . . . սղոցում են . . . գրում են . . . երկաթը
ծեծում են . . . սրում են . . . կարտում են . . . ձեռնում են . . .
վարում են . . . տողում են . . . աշում են . . .

1) Բոլոր թերի նախադասութիւնները միևնոյնը ժամանակ
և գրաւոր վարժութիւնների նիւթ են: Աւտոցիքը այդ կրթու-
թիւնների ժամանակ, չբարկրում է աշակերտներին ուշադրութիւնն
այն բանին, որ նորա կարողանան որոշել թէ նախադասու-
թեան որ անդամը պակաս է առաջարկած կրթութեան մէջ.
Ի հարկէ առանց այդ անդամի քերականական անունը չիշելու:

Կարասիք և սովաններ:

Կ ար ասիք. սեղան, աթոռ, բազկաթոռ, գահա-
ւորակ, օրօրոց, պահարան, նստարան . . .

Ա մ ան ն ե ր. դաւաթ, թեկիչի, բաժակ, կուժ, հեշ-
տանու, կաթսայ, թաւայ, սինակ, շիշ . . .

Ա ո ա ծ ն ե ր. Ա՛յ կուժ, քեղ ասեմ, այ, կուլայ դու
խնացիր:—Մի բաժակ ջուր, ով ուզի տուր:—Կուժը ջրի ճա-
նապարհին կը կտորի: Աւելորդ կահ—կարասի պատճառ է
շատ վնասի:

Հ ան ե լ ու կ ն ե ր. 1. Չորս եղբայր մէկ գլակի տակ
կարծում եմ թէ չգտար:

2. Վերեւից երգիկ, ներքեւից դրոնակ, մէջ սեղումը
ջուր ու կրակ:

Մանգաղը գործիք է, իսկ դաւաթն աման է:—Ի՞նչ բան է
հացը . . . սուրճը . . . սղոցը . . . գրիչը . . . գնատիկը . . .
սեղանը . . . եղանը . . . գինին . . . կաթսան . . . մանձա-
կարը . . . բազկաթոռը . . . ճախարակը . . . կաթը . . . իւ-
ղը . . . բահը . . . ջուրը . . . աղը . . . մաղը . . . պանի-
քը . . . գահաւորակը . . .

Բանջարանոց:

Բանջարանոցը սովորապէս տների մօտ են շինու մ:

Նորան շրջապատում են կամ ցանկով կամ պատով: Բան-
ջարանոցում մարդեր են շինում: Մարդերում տնկում կամ
ցանում են բանջարանոցի բոյսեր. կաղամբ, լոբի, սիսեռ,
գազար, բողի, կոտեմ, ճակնդեղ, վարունկ, և այլն: Շոգ օ-
րերը մարդերը ջրում են:

Ո՞րտեղ են շինում բանջարանոցները:

Ի՞նչով են շրջապատում նորան:

Ի՞նչ տեղեր են պատրաստում ցանկու համար:

Ի՞նչ են ցանում մարդերում:

Երբ և ի՞նչի են ջրում մարդերը:

Առաւօտեան արօթք:

Փառք ստեղծողես, որ քուն անուշիկ

Տուաւ իմ աչքիս, արթնացրեց այժմիկ:

Ծագեց իմ վերաս կարմիր արևը,

Մայրիկս ինձ տուեց քաղցրիկ բարևը.

Հայրս համբուրելով առաւ ինձ զիրկը

Ինչպէս որ հովիւ զրգուէ գառնիկը:

Աստուած իմ և Տէր, մինչև այս կէտիս

Գու ես պատրաստել իմ ամեն բարիս:

Տուր որ անմեղիկ մնամ մշտական,

Շատին սիրելի, քեզ հաճոյական:

* *

Վարժապետն ինչ է անում:—Վարժապետը սովորեցնում է: Ինչ է անում աշակերտը . . . քահանան . . . երկրագործը . . . վաճառականը . . . հավիւր . . . որսորդը . . . ձկնորսը . . . բարտաչը . . . կօշկակարը . . . աշխատատեղ պաշակերտը . . . ծոյր . . . ձին . . . կովը . . . կապան . . . մեղուն . . . շունը . . .

Փոփոխեցէր առարկաների թիւը և գրեցէր:

Ինչպիսիք:

Մի խումբ սագեր էին թռչում: Նորանց հանդիպե-
ցաւ մի ուրիշ խումբ: Առաջին խումբն ասաց երկրորդին.
Քանի՞ հոգի էք, այ սագերս երկրորդ խումբը պատասխա-
նեց. դուք չորս էք, իսկ եթէ մենք խառնուենք հետներդ,
տասը կը դառնանք:

Բանի սագ կար երկրորդ խմբում:

Երկու գիւղացի:

Գիւղացին սայլով խոտ էր տանում: Նորան պատա-
հեցաւ մի ուրիշ գիւղացի:

— Բարի աջողում:

— Աստուծու բարինն:

— Այդ ի՞նչ ես տանում:

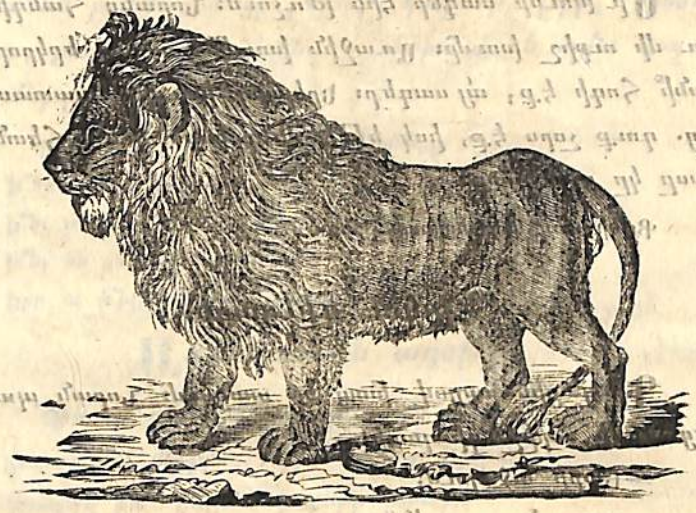
«Փայտ»:

— Ինչպէս թէ փայտ. չէ որ դա խոտ է:

«Եթէ տեսնում ես որ խոտ է, էլ ինչի՞ ես հարցը-
նում:

Կենդանիներ:

1. Չորքոտանի կենդանիներ. ձի, կով, գալ, արջ, կատու, շուն, փիղ, առիւծ . . .

2. Թռչուններ. ծիծեռնակ, սոխակ, հաւ, արծիւ, բաւ : . . .

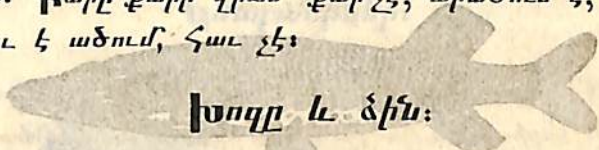
3. Չկենեքի կարմրահայտ, օրագուլ, տառեխ, կապուռի . . .
4. Սողուններ: թռչ, մողես, գորա, կրիայ . . .
5. Միջատներ. Մեղու, ճանձ, մեծակ, միջիւն, մերկս . . .

Առաջինը շատ հեռուներացիք, փայտը ձեռիցը մի ձգիր: Գալլի դիւին աւետարան էին կարդում, ասում էր՝ շուտ արեք, ոչխարը գորից անցիացաւ: Գալլեանունն է կտորած, աղուէսը արխարհ քանդեց: Կատուին խաղ է, մկանը մահ է: Աղուէսի տունը խաղողին չը հասաւ, ասեց խակ է: Թծի պէս խորագետակէք, աղանու պէս միամիտ: Մի ծաղկից մեղուն մեղր է շինում, օձը թոյն:

Հանելուկներ. 1. Չորս կոխիչ, չորս կախիչ, երկու խշտիչ, մէկ արմիկ—արմիչ:

2. Մի շէնք ունիմ բարձր ու շարժուն, ներքեն ունի չորս հաս հաստ սիւն: Մի դուռ փոքրիկ նեղ գալարուն, վերան շքեղ մի վերնասուն:

3. Քարը քարի վրան՝ քար չէ, արածուժ է, տաւար չէ, ձու է ածուժ, հաւ չէ:

Խողը և ձին:

Խողը մօտեցաւ ձիուն և ասաց նորան. Ի՞նչ տգեղ կենդանի ես. ոտներդ ծուռ ծուռ, մազերդ կոշտ:

Չին խէթխէթ նայեց խողին և ասաց. Ի՞նչ կ'լինէր, որ քեզ նման կեղտոտ կենդանիներն ուրիշին դատելուց առաջ իրանց վերայ նայէին:

Չին ընտանի կենդանի է, Բակ ծձր . . . Մողէսը սողուն է, Կսկ մեղձն . . . նապաստակը . . . ծխոր . . . մորեխը . . . ողնին . . . չղջիկը . . . գեղաբուսին . . . կողը . . . էջը . . . թիթեռը . . . օրագուլը . . . արտուտը . . . մրջինը . . . կըրխան . . . Ինչ բանէ գրատախտակը . . . գրասեղանը . . . հողը . . . սուրճը . . . պանիրը . . . մահճակալը . . . բաժակը . . .

Երեկոյեան աղօթք:

Տէր Աստուած իմ, Տէր բարերար, Դու պահպանէ ինձ այս գիշեր. Տուր հօրս մօրս կեանք երկար, Հանգստութիւն ու լաւ օրեր. Քո սուրբ հրեշտակդ մեր մօտից Զհեռանայ ամենևին, Պահպանէ մեզ փորձանքներից Զարթեցնէ զուարթագին:

Աղուէսն ու ճագարը:

Խորամանկ աղուէսը մօտեցաւ փոքրիկ ճագարի որջին

և ցած մտիկ տալով՝ ասաց նորան. ճագար, ինչի՞ ես այդպիսի խոր փոսի մէջ պահուել. դուրս արի այդ մութ ծակից, արածի՛ր պայծառ արևի տակ:

Ենորհակալ եմ բարի խորհուրդիդ համար. ես կաշտաւում կատարել նորան, երբոր դու կը հեռանաս այս տեղից: Բայց քանի որ դու այստեղ ես, կը մնամ իմ որջի մէջ, որովհետեւ միաք չունիմ քեզպէսների հետ բարեկամութիւն անելու:

Պառան ու այծը:

(ՄԱԿ. ԵՐԳ. 11)
Պառան մի այծ ունէր, Մարտի վերջերս մն էր, փոքրիկ սիրուն այծ, Խիստ քամի փչեց, Որով նա ապրում էր Պառաւի աչքիցը Աղքատ մնացած Այծը կորցրեց: Խղճուկ, մենակ Ափսոս, ափսոս, Աղքատ մնացած: Այծը կորցրեց: Մի օր իւր այծիկը Նորանով գայերը նա հանդը տարաւ Կերակրուեցին Եւ խղճուկ պառաւին Եւ զարնան խոտուժի Պոզերը թողին: Արածացրաւ: Միայն, միայն Արածացրաւ: Պոզերը թողին: Պառաւը նստած էր փունջ խոտը ձեռին, Անմխիթար ձայնով Կանչում էր այծին. Ե՛կ, է՛կ—է՛կ, է՛կ. Կանչում էր այծին:

—բլասմ մշտմ զգարան՝ մարտն քասա՝ խոյաւ իման ծար մ
ճանն յիս միտ սղոտ . * * * արա զին իտոն զոյ զմիտ

Օրուայ մասերը. Առաւօտ, կէսօր, երեկոյ, կէս-
գիշեր, ցերեկ, շիշեր:

Շաբաթ ու այօրերը. Կիրակի, երկուշաբթի
երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ, յարաթ:

Տարուայ եղանակները. Գարուն, ամառ,
աշուն, ձմեռ:

Առածներ. Էսօրուայ քանը էգուց մի գցիր—
Էսօրուայ փութը, էգուցուայ նուշը: —Վեց ծրգործիր, եօթն
ներորդ օրը հանգստադիր:

Հանելուկ. Մի մանուկ կարճգորեղ հրեղէն, ինը-
մեց հասցրեց ջուրը գետից. բոլոր մարդկանց արտաքնան
քէն, հնձեց վերցրեց խնձը դաշտից:

Խնդիր:

Գնում էին վեց տղայ, որոնք ունէին տասը տանձ:
Նորանց մօտից անցնում էին երկու տղայ և տանում էին
երկու երկու տանձ: Նորանց էի վեց տղայ պատահեցան
և սկսեցին բոլոր տանձերը մէջները հաւասար բաժանել:
Քանի տանձ ստացաւ իւրաքանչիւր տղան:

Երբ է լինում:

Ձիւնը հալվում է, խոտը հանաչում, ծառերը ծաղ-
կում, օրը երկարում: Այս երբ է լինում:
Ամիսներն անցան. օրերն տաքացան. ամպեր բարձ-

բացան, անձրև թափեցին: Արտերն հասել են, հնձող են
կանչում: Այս երբ է լինում:

Մարդիկ դուրս եկան, այգին քաղեցին: Օրը կար-
ձացաւ, ձունձը վերջացաւ: Բարակ անձրևը բարձրից է
թափվում, իսկ մութ գիշերը չորս կողմի բռնում: —Այս
երբ է լինում:

Դաշտ ու ձոր ահա ձիւնով ծածկուեցան. ծառե-
րից սառցէ շիթեր կախուեցան: Մարդիկ ներս մտան իրանց
տները, իսկ դաղանները—իրանց բները: Գուրսը սաստիկ
թեամբ քամի է փչում և ձիւնի փոշիով աչքերդ լցնում: —
Ասացէք տեսնեմ, այս երբ է լինում:

Մտաւտ:

Փայլուն ձաձանչով արեւէք ծածկուեցաւ.
Գետի մօտ դիւղում կրակը հանգաւ.
Դաշտի ծաղիկներն ցողով ծածկուեցան.
Տաւար ու ոչխար արօտ դուրս եկան:
Թանձր մէզերը երկրից հեռացան.
Ամեն կենդանիք դաշտը լլուեցան.
Մարդիկ զարթեցան, դարձը ակնք արան.
Արեւն ելաւ, աշխարհ բերկրեցաւ:

Երկու արագադ:

Երկու արագադ կրուեցին և մինը
յաղթեց միւսին: Յայթուող փախաւ
մտաւ սրահի տակ, իսկ յայթողը բարձ-
րացաւ կտուրը և բարձր ձայնով կան-
չեց. ծուղ—րուղու: Յանկարծ արծիւը,
որ այդ ժամանակ թռչում էր վերևից,

տեսաւ հպարտացող արաղաղին, յափշտակեց նորան և տարաւ, անուշ արաւ:

Բոյսերի տեսակները:

- Ծ ա ու ե ր. Հացի, լորենի, կաղնի, խնձորենի . . .
- Թ փ ե ր. Մորենի, վարդենի, մաշե, մասրի . . .
- Բ ա ն ջ ա ր ա ն ո ջ ց ի բ ո յ ս ե ր. սիսեռ, լրբի, բողի, տխ, շաղգամ, վարունգ . . .
- Հ ա ց ա բ ո յ ս ե ր. Յորեն, զարի, կորեկ, բրինձ . . .
- Խ ո ա ե ր. Անանուխ, եղինջ, Թրթնջուկ . . .
- Ս ու ն կ ե ր. Կամրաստկոն, ոչխարաստկոն, գալլաստկոն, անտառաստկոն . . .

Ա ո ա ծ ն ե ր. Ծառն իր արմատից կը չորանայ:— Պաղատու ծառը զուլսը կախ կը պահի:— Մի ծաղկով գարունը չի լինիլ: Բարի ծառը բարի պտուղ կը բերի, չար ծառը չար պտուղ կը բերի:— Ամեն ծառ իր պտղեցը կը ճանաչուի:

1. Հ ա ն ե լ ու կ ն ե ր. 1. Է ն ա կանաչ կոճակ բոլոր, Մաքուր հիւթով լցրած տիճոր, Կարմիր մեղուք ներսը բոլոր, Ե՛ղբայր, դու կեր իբր մեղրի ծոր:
2. Բ ո ն ն Թ ա խ ո վ ս, Շախ տամ թաթովս. Մեռնի տարով, Ապրի բարով:
3. Ո ս ի կ ճ ու ճ ի կ, միջուկն անուշիկ:
4. Գ ար ն անը դաշտումը տեսայ մի ծաղիկ, Կանաչ տերև ուներ և կապոյտ աչիկ, Խոտերի մէջ հազիւ նա տեսնվում էր, Թէև համեստ ծաղկած, սիրուն հոտ ուներ:

Յորեն և գարի:

Գարին ցորենին ասաց, «Յորեն եղբայր, արի՛ զնանք այնտեղ, ուր ոսկի է դուրս դալիս. այնտեղ մենք կարող ենք ազատ մանգալ»:

Յորենը գարուն պատասխանեց. «Ընկեր, ինչպէս տեսնում եմ, քիտող երկար է, իսկ խելքդ կարճ. ինչ հարկաւորութիւն ունինք քաշ գալ ոսկու յետեւից. նախն քը մեզ մօտ կրգայ»:

— * * —

Ինձորենին ծառ է, իսկ վարդենին թուփ է: Անանուխը կտու է, իսկ սխտուը . . . ցորենը . . . կարտոփիլը . . . կաղնին . . . մորենին . . . լոբին . . . զարին . . . ընկուզենին . . . ճակնդեղը . . . սամիթը . . . բրինձը . . . կաղամբը . . . բալին . . . մոշին . . . սոււսյոր . . . զազարը . . . թրթնջուկը . . . կտանը . . . կորեկը . . . վարունգը . . .

ԳԻՒՂԱՅԻՆ

(Մանկական խաղ *)

Վիւղացին ո՛նց է անում,
 Իր արտումը բանելիս,
 Արիւն քրահնք թափելիս,
 Երբ որ ցորեն է ցանում:—
 Վիւղացին ո՛նց է անում:
 Ահա՛ այսպէս անում է,
 Երբ ցորենը ցանում է.
 Ըս, լս, լա, (4 անգամ):
 Վիւղացին ո՛նց է անում,
 Իր արտումը բանելիս,
 Արիւն ցորենն հնձելիս,
 Աշխատելով անդադրում:
 Վիւղացին ո՛նց է անում:
 Ահա՛ այսպէս անում է,
 Երբ ցորենը հնձում է:
 Ըս, լս, լա, և այլն:

Վիւղացին ո՛նց է անում,
 Երբ անհամար հասկերը
 Մածկում են իր արտերը,
 Եւ իր ցորենն է կրում:—
 Վիւղացին ո՛նց է անում:
 Ահա՛ այսպէս անում է,
 Երբ ցորենը կրում է:
 Ըս, լս, լա, և այլն:
 Վիւղացին ո՛նց է անում,
 Արտիցը յետ դառնալով
 Ամբարը լի ցորենով,
 Երբ իր ցորենն է կալում:
 Վիւղացին ո՛նց է անում:
 Բհա՛ այսպէս անում է,
 Երբ ցորենը կալում է:
 Ըս, լս, լա, :

(*) Այս խաղերի մասին տես բացադրութեան դրբում.

Գիւղացին ո՞նց է անում:
 Իր խրճիթը յետ գալիս,
 Պարզ անկողին մանկիս,
 Բուք քամուց անհոգ լինում:
 Գիւղացին ո՞նց է քնում:
 Այսպէս քնում է խաղալ,
 Սիրտը հանգիստ և ուրախ,
 Լա, Լա, Լա

Խնդիր առական:

Գիւղացին սայլով խոս էր տանում: սայլումը կային նմանապէս մի գայլ և մի գառը: Նա հասաւ գետի եզերքը, և երբ կամենում էր կամուրջից անցկենալ, պահպանը առաջը կտրեց և ասաց. Եթէ ուզում ես, որ թողնեմ կամուրջից անց կենաս առանց վարձի, պէտք է կատարես մի պայման. — աշխատիր անցկացնել քո ապրանքը քո ջրի ջրի — գայլը գառը և խոտը — միայն այնպէս, որ միմեանց վնաս չը հասցնեն:

Ի՞նչ անէր գիւղացին. եթէ առաջ գայլը տանէր, գառը կուտէր խոտը, եթէ խոտը տանէր, գայլը կը պարտէր գառանը. եթէ գառը տանէր, գայլը խոտը չէր ուտիլ, բայց յետոյ գառան մօտ եթէ գայլը բերէր ու թողնէր, իսկ ինքը գնար խոտի յետեից, գայլը կուտէր գառանը, իսկ եթէ խոտը բերէր ու թողնէր, իսկ ինքը գայլի յետեից գնար, գառը կուտէր խոտը: Մտածեց մտածեց մեր գիւղացին և իւր ապրանքն այնպէս հնարքով անցկացրեց, որ մէկը միւսին ամենևին վնաս չը տուին: — Ինչպէս անցկացրեց գիւղացին իւր ապրանքը, իմացէ՛ք:

Հանքերի տեսակները:
 Թանկագին մետաղներ. Ոսկի, պլատին, արծաթ:

Հասարակ մետաղներ. Երկաթ, պղինձ, արձիճ, կլեկ . . .

Թանկագին քարեր. Անդամանդ, զմրուխտ, յակինթ . . .

Հասարակ քարեր. Որձաքար, չէչաքար, աւազաքար . . .

Հողեր. Աւահող, աւազահող, կաւ, կիր . . .

Առածներ. Ապրիլ կոյ երկաթ է, ապրիլ կայ արծաթ է: — Ոսկին փոքր է, բայց պինդ մեծ է:

- Հանելուկներ. 1. Երկու եղբայր խիստ որոնուած, երկուսն էլ մէկ մօրից ծնուած. մեծի փոքր է պատիւն ու զին, փոքրը յարգի ու թանկագին:
 2. Կլորակ դեղին, աշխարհի սիրելին:

Մետաղների վէճը:

ՈՍԿԻՆ

Պմենքը գովում են ինձ, ամենքը պատում, և մարդ չըկայ, որ իմ բարեկամութիւնս չուզենայ: Հարուստները ոչ թէ միայն փողի տեղ են գործածում ինձ, այլև իրանց անձը զարդարում են ինձանից շինած շքեմներով, մատանիներով և ուրիշ հագարաւոր զարդերով: Ում որ

սիրում են, նորա անունը ոսկի են գնում, ճշմարիտ խօսքը
հալած ոսկի է համարվում. . . . է՛հ, էլ ինչ երկարա-
ցրնեմ՝ ոսկու պատիւն ու գինն այնքան մեծ է, որ եթէ
կամենամ, կարող եմ սմբողջ աշխարհս ոսկով զնել՝:

: Ելաճրա

Նոյն ճգա, ճանկար, Երկրի Ե Ր Կ Ա Թ

— Հա՛, հա՛, շատ ճշմարիտ ես ասում, ոսկի աղայ,
մարդկանց աչքերը շլացնելում դու վարպետ ես՝ և քեզ
ստանալու համար շատ մարդիկ իրանց զուխը մահու են
տալիս: Բայց այս էլ լաւ իմանաս, որ ապահով ու կուշտ
ապրելու համար երկաթն աւելի հարկաւոր է. ոսկէ կաց-
նով փայտ չեն կարում սուն շինելու համար. ոսկէ հրա-
ցանով մարդիկ իրանց անձր չեն պաշտպանում՝ գազան-
ների և չարագործների երեսից: Աւրեմն կուշտ և ապահով
ապրելու համար երկաթ աւելի է հարկաւոր: Գու, ոսկի
աղայ, ամեն բան կարող ես գնել, իսկ ես, եթէ ուզե-
նամ, կարող եմ բոլոր ձեռքիցդ խլել:

Տղայոց աղօթք:

— Հայր մեր երկնաւոր, Հայր ամեն մարդի,

Գու ինձ ամեն օր տաս հազար բարի.

Կեանք, Լոյս, կերակուր, հայր և քաղցրիկ մայր,

Մեծ ու փոքրիկ քոյր, անուշիկ եղբայր:

Իսկ ես ի՛նչ ունիմ, որ ինչ տամ քեզի.

Առջևդ կրնիմ, կենամ աղօթքի.

«Ենորթի տուր ինձ, որ ծնողներիս,

Աւագիչներին և իմ մեծերին

Ինիմ սիրելի, իսկ քեզ հաճելիս:

Մարդու մարմնի մասերը:

Մ ա Ր մ Ն ի յ ա ն դ ա մ ն ե Ր ը. Գլուխ, Ե պարանոց,
բուն, ձեւներ, ոտներ:

Գ Լ խ ի մ ա ս ե Ր ը. Գագաթ, ծոծրակ, քունքեր,
ճակատ, դէմք:

Դ է մ ք ի մ ն ս ե Ր ը. Բծեր, աչքեր, քիթ, թր-
շեր, բերան, կզակ:

Ա ա ծ ն ե Ր. Ատուած ձեռք է սուել բան շի-
նելու համար:— Հացն ուտելով, բանն անկով:— Բանի
անունը տալիս զլեի ցար բոնում է:— Մոյլ մարդու ձեռ-
ները միշտ փլաւ են առում:— Մի ձեռք ծափ չի տալ:—
Մարմնու ճրագն աչքն է:

Հանելուկներ. 1. Մէկը կանգնած խօսում է երկուսն ահանջ են դնում, իսկ երկուսը նայում են:

2. Երկու սենեակ մի սիւնանի:

Արագախօսութիւն. Փոխակապ Յակոբ ապեր, թէ կարաս մի փոկ կապես, ես քեզ կատմ՝ շնորհքդ շատ փոխակապ Յակոբ ապեր:

Համբերութիւնը կեանք է:

Աքաղաղն ու հաւը եղբայրացան: Աքաղաղը գնաց այգին և սխեցուտել խակ պտուղներ. իսկ հաւն ասում էր նորան. մի՛ ուտիր, եղբայր, սպասիր մինչև հասնիրը: Աքաղաղը հաւին չը լսեց. նա այնքան կերաւ, որ հազիւ կարողացաւ տուն հասնել:

— **Վայ,** քուրիկ, փորս ցաւում է, ասում էր արքաղաղը: — Հաւը նորան անանուխի կաթիլներ խմացրեց, շաղխած մանանեխ կպցրեց և ցաւն անցկացաւ:

Աքաղաղն առողջացաւ և գնաց դաշտը: Այնտեղ նա շատ թռչկոտաց ու վազվեզեց և բոլորովին քրտնած՝ մօտեցաւ աղբիւրին և ուզում էր սառը ջուր խմել: Հաւը խրատում էր նորան. մի՛ անիր, եղբայր, ասում էր. ըսպասիր, քիչ հանգստացիր, յետոյ կը խմես: Աքաղաղն ահանջ չարեց նորան, սառը ջուրը խմեց և սխեց դողացրնել: Մեծ դժուարութեամբ կարողացան տուն հասցնել նորան: Հաւը փաղեց բժիշկ բերելու: Բժիշկն և կաւ և նորա համար դառը դեղ դրեց: Աքաղաղը երկար ժամանակ պարկած էր անկողնում:

— **Չմեռնողէ՛մ** արարաղն առողջացաւ և գնաց գետի ափը խաղալու: Գետը ծածկուած էր բարակ սառուցով:

Նա կամեցաւ սղթել սառուցի վերայ: Հաւը խրատում էր նորան. Մի՛ անիր, եղբայր, դեռ սառուցը բարակ է, կը կոտրուի և կը խեղտուիս: Բայց արքաղաղը չը լսեց նորան և սխեց սղթալ: Յանկարծ սառուցը կոտրուեցաւ և մեր անհնազանդ արքաղաղն ընկաւ ջրի մէջն ու խեղտուեցաւ:

Գլուխը մարմնի մասն է, իսկ դէմքը . . . Աչքը գեմքի մասն է, իսկ ծոծրակը . . . Երանը . . . զագաթը . . . ձեռները . . . կզակը . . . ոտները . . . բուսերը . . . զուկը . . . յօնքերը . . . բունը . . .

Ի՞նչ մասեր ունի շան մարմինը, — պատմեցէր:
Ի՞նչ մասեր ունի հաւի մարմինը, — եղնիկներ:

Թռչնակ:

Մեր տան դիմաց, ծառի վերայ ճնճղուկը մեծ հոգսի մէջ է.
Նա կտուցով խոտ է կրում,
Մազ ու ծղօտ, բուրդ հաւարում —
Իւր ձագերին տաք բուն շինում:

Արեգակը երբ դուրս եկաւ,
Ճնճղուկն իրան գործն սկսեց.
Մինչև արևն մայր մտնելը
Ե՛ւր գործ տեսաւ նա՛ւ՝ երգեց:

Երբ որ գիշերը մօտեցաւ,
Միրուն թռչունը սուս կացաւ,
Եւ զլուխը թևերի տակ
Մինչև իրցար քնեցաւ:
Հէնց լուսացաւ, ծէգը բացուեց,
Միրուն ճնճղուկը նորից զարթեց,
Անուշ ձայնով, քաղցր կերպով
Իւր երգի տուար սկսեց:

Աղուէսն ու կճուճը:
Պառաւր լուրս զնաց դաշար **հունձ անելու:** ձաշի համար նա վերցրել էր մի կճուճ կաթը, որը պահեց մի թփի տակ: Աղուէսն այս բանի հասն առաւ, մտա եկաւ, զլուխը կոխեց կճուճի մէջ և կաթը լսիեց. յետոյ կամեցաւ յետ դառնալ, բայց ցանն այն էր, որ զլուխը կճուճից չէր կարողանում հանել: «Ե՛հ, այ կճուճ, կատակը մի կողմը մնայ, բաց թող զլուխս, ես քո խաղածաղկը չեմ»: ասում էր աղուէսը զլուխը թափահարելով: Բայց կճուճն ամենևին նորան չէր լսում: Աղուէսը բարկացաւ: Սպասիր, անիծած, քո կամքով չես թողնում, տես հիմա ես ինչպէս կը խրատեմ քեզ: Ասաց ու զնաց զեար, որ խեղտէ նորան, բայց երբ զլուխը ջրի տակը կոխեց, կճուճը ջրով լքցուեցաւ և մեր զող աղուէսն էլ ջրի տակը իւր արժանի սլափովն ստացաւ:

Չեռների ոտների և բնի մասերը:

Չ ե ռ ն ե ռ ի մ ա ս ե ռ ը. Կաստակ, արմունկ, ուս:
Ո տ ն ե ռ ի մ ա ս ե ռ ը. Կողմ, սրունք, գարշապար:
Բ ն ի մ ա ս ե ռ ը. Կուրծք, փոր, կողեր, թիկունք, մէջք:

* *

Կաստակը ձեռքի մասն է, իսկ անոթը . . .
 Կուրծքը բնի մասն է, իսկ բունը . . .
 Սրունքը ոտի մասն է, իսկ թեկունքը . . .
 Չեռը մարմնի մասն է, իսկ գարշապարը . . .

* *

Երկու հովիւ:

Երկու հովիւ, Պետրոսը և Յովհաննէսը, դաշտից միասին տուն էին դառնում:— Կիտես, Պետրոս, ասաց ընկերը, եթէ քո ունեցած ոչխարներից մէկն ինձ տաս, իմ հօտը քոնից երեք անգամ շատ կը լինի:— «Ո՛չ, ասաց Պետրոսը. աւելի լաւ է դու քո ոչխարներից մէկն ինձ տուր, այն ժամանակ մենք հաւասար կուենանք:

Մտնուկներից ամեն մէկը քանի ոչխար ուներ:

Ուլերն ու գայլը:

Լինում է— չէ լինում մի այծ: Այս այծը իւր համար անտառումը մի տուն է շինում և իւր փոքրիկ ուլերով բնակվում է նորա մէջ: Ամենայն օր նա դուրս է գնում արածելու, միայն գնալուց առաջ պատուիրում է իւր ձագերին, որ ոչոքի համար դուռը բաց չանեն. ինքն էլ հանդումը՝ կանաչ խոտերի մէջ արածելուց յետոյ, երեկոյան յետ է դառնում տուն և իւր երկար կեռ պողպետով դռանը խփում ու ասում.

Ի՛մ ուլիկներ, փոքր այծուկներ,
 Դէ՛հ շարժուեցէք, դուռը բացէք,
 Ես գալիս եմ կանաչ դաշտից,
 Աբրեշումէ խոտն արածած,
 Մտնն աղբիւրի ջուրը խմած,
 Կուրծս լիբը ես ձեզ համար
 Կաթն եմ բերում իմ ծծերում:
 Բացէք, բացէք, ձեզ եմ ասում:

Ուրբը՝ լսելով իրանց մօր ձայնը, վազում են ու բաց անում դուռը: Մայրը ծիծ է տալիս նորանց և կրկին գնում է արածելու:

Այս ամենը տեսնում ու լսում է գայլը և մտքումը դնում է խաբէութեամբ ներս մտնել ուրիշ բնակարանն ու նորանց ուտել: Մի օր, երբ այժը դուրս է գնում արածելու, գայլը մօտենում է այժի փարախին և սկսում է երգել, միայն թէ հաստ ու կոպիտ ձայնով:

«Ի՛մ ուղիներ, փոքր այծուկներ,

Դէ՛հ շարժուեցէք, դուռը բացէք.

Զեր մայրն եկաւ, կաթը բերաւ . . . »

Ուրբը մի փոքր ականջ են դնում և խմանալով որ իրանց մայրը չէ երգողը, ասում են. «Ասում ենք, լսում, այդ մեր մօր ձայնը չէ. մեր մայրը բարակ ձայնով ու քաղցր է մկկում»: Ասում են ու դուռը չեն բացանում: Գայլը, սովածութիւնից ստամենը կրճտացնելով, թողնում է ու գնում: Մի փոքր ժամանակից յետոյ դախս է և մայրը նա գովում է իւր ձագերին, որ իւր խօսքը լսել են և դուռը չեն բաց արել: Դուք շատ լաւ էք արել, սրդիք, որ դուռը չէք բաց արել, թէ չէ նա ձեզ ամենիդ էլ կուտեր:

Գառը և իւր մայրը:

(ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԳ.)

— Ինչի՞ կուլաս դուն, գառնիկ:
«Իստա ծեծ կերայ ես, մայրիկ:
— Քեզ ով ծեծեց, ի՞մ գառնիկ:
»Մէկ կախարդ պառաւ կիկի:»

— Ինչի՞ ծեծեց քեզ, գառնիկ:

»Մառի տակն էի, մայրիկ:»

— Ինչո՞վ ծեծեց քեզ, գառնիկ:

»Մէկ մեծ փայտով, ի՞մ մայրիկ:»

Որտեղի՞ց զարկեց քեզ, գառնիկ:

»Ոտիկներին, ի՞մ մայրիկ:»

Ինչպէ՞ս լացիր դուն, գառնիկ:

»Մէ՛, մէ՛, մէ՛, ի՞մ մայրիկ:»

* * *

Գիւրքը դասական առարկայ է, իսկ ջուրը . . . Գնդակը խաղալիք է, իսկ սեղանը . . . Կացինը դործիք է, իսկ խորովածը . . . Կտիւն ընտանի կենդանի է, իսկ եղնիկը . . . Նապաստակը վայրենի գազան է, իսկ կատուն . . . Թրթնջուկը խոտ է, իսկ վարդենին . . . Խնձորենին ծառ է, իսկ օձը . . . Գորտը սողուն է, իսկ մոծակը . . . Երկաթը հանք է, իսկ ծառը . . .

Փոքրիկ որբը:

Փայլուն արեւը արդէն մայր մտաւ, Լուսինն էլ վաղուց դնաց, թագկացաւ, փոքրիկ աստղերը ամպում ծածկուեցան: Եւ ցուրտ ու խաւար գիշեր էր աշնան: Ամեն մարդ գնաց իւր տունը հասաւ, Ամեն երեխայ մօր գիրկը մտաւ: Միայն խեղճ՝ որբը չունի հայր ու մայր, Չունի բարեկամ, ոչ քոյր, ոչ եղբայր: Անտէր մնացած, Աստուծոյ կամքին, Խեղճը քնած է փողոցի միջին:

Գայլը, արջը և աղուէսը:

Գայլը, արջը և աղուէսը հսկարա հսկարա խօսում էին միմեանց հետ: Գայլն ասում էր, որ խմանաք, ընկերներ, թէ ես մինչև հիմայ քանի քանի ոչխարներ եմ քաշտուել հօտիցը: Հէնց որ հոփելու միամտութեամբ է, ես թփերի տակից ծածուկ մօտենում եմ հօտին և մի դառը կամ ոչխար դրում եմ ու փախչում: Ծներն սկսում են ուռնալ, հաջել, հովելը վաղում է մահատն ուսին, բուրբուն էլ յետևիցս են ընկնում, բայց որտեղ. ես արդէն հեռու անտառում իմ որսն անուշ եմ անում:

— Աշխարհներն ինչ քաներ են, ասաց արջը. ես գոմերն եմ քանդում և այնտեղից եղներ եմ դուրս քաշում:

Աղուէսն ասաց. «Է՛հ, պարոններ, դուք ամեն քան ուժով էք անում. բայց տեսէք թէ ես որպիսի խորամանկութեամբ մտնում եմ հաւանոցը, թառը գտնում եմ և լուռ ու մունջ՝ հասերի պարանոցն այնպէս եմ ծալում, որ մի ձայն էլ չեն կարողանում հանել. յետոյ, երբ դուրս եմ գալիս, հետքս այնպէս եմ մոխրեցնում, որ սատանան էլ չի գտնիլ: Է՛հ, էլ ինչ երկարացնեմ. ինձ բոլոր հաւերը շատ լաւ են ճանաչում:»

Ագռաւը, որ ծառի վերայ նստած լսում էր սորանց խօսակցութիւնը, ասաց. «Հա՛, հա՛, բայց այն էլ ճշմարիտ է, որ շուտով ամենքից կաշին էլ կը քերթեն:»

Աւքի, բերանի, դաստակի և դարչապարի մասերը:

Աւքի մասերը. Բիբ, ծիածան, սպիտակոց, կուպեր, արուհանունը:

Բերանի մասերը. Շրթուքներ, ծնօտներ, լընդեր, ատամներ, լեզու, քիմք, կատիկ, կոկորդ, շնչափող:

Դաստակի մասերը. Մատներ, ափ, մատնարմատներ:

Գարշապարի մասերը. Պատուանդան, կրունկ, մատներ, ձիտք:

Առածներ. Լեզուդ չուանի ղիբ:— Լեզուի տակին տակը չկայ, որ սուտ ասելիս ծակի:— Սուտ ասողի տունը կրակ ընկաւ, ոչոք չը հաւատաց:— Օձի կծածը կը սասզանայ, լեզուի կծածը չի սաղունալ:

Հանելուկներ, 1. Փոքրիկ պատուհան շեղծով լիքը:

2. Չորս մայր կային նմանակ, ունէին հինգ հինգ դուակ. հինգը մէկ մօր էին որդիք, հինգը նորանց եղբօր որդիք, տան էլ մօր եղբօր որդիք:

Ծոյլը և ջանասերը:

— Այսօր խաղամ, վաղը կը սովորեմ, ասում է ծոյլը:

— Վաղը կը խաղամ, այսօր սովորեմ, ասում է ջանասերը:

Ծոյլ աղջիկը. «Բանն ինչ կանեմ, կեղտոտ է, բաճակը կորզոտ է, մետաքս պիտի, որ մանեմ, մաս»

տակ պիտի, որ ծամեմ, կտերը տիտիկ անեմ, անցողին մտիկ անեմ, ուտեմ, խմեմ, միտի քնեմ:

Մ ո յ Լ ա ղ ա ն. Երեւո Տանիր, Թէկզցիր, ծածկիր ինձ, խաչակնքիր ինձ վերայ, յետոյ ես ինքս կը քնեմ:

* *

Աչքը դէմքի մասն է, իսկ բիրը . . . Ափը ձեռքի մասն է, իսկ դէմքը . . . Գարշապարը ոտի մասն է, իսկ պատուանդանը . . . Դէմքը գլխի մասն է, իսկ գլուխը . . . Միածանն աչքի մասն է, իսկ աչքը . . . Ասամները . . . կրունկը . . . սաները . . . ազդրը . . . դաստակը . . . ճնօտները . . . կոծոխրին թուփ է, իսկ կաղնին . . . Կուժն աման է, իսկ փլաւը . . . Օձը սողուն է, իսկ մորեխը . . . ձին . . . վազը . . . մածունը . . . արօրը . . . բաղկաթօր . . .

Մէկ և երկու:

Բերան մէկ ունինք, ախանջներ՝ երկու: Ինչի՞: Ինքզ հասկացիր, աւելի լսիր և սակաւ խօսիր:

Բերան մէկ ունինք, իսկ աչքեր երկու: Ինչի՞: Երկուսով նայիր, երկու մտածիր, մէկ պատասխանիր:

Բերան մէկ ունինք, իսկ ձեռներ երկու: Ինչի՞: Ինքզ հասկացիր, երկուսով զործիր, մէկով վայելիր:

Մ ա յ ի ս:

Մենք արժանացանք ուրախ մայիսին:

Ծառեր, ծաղիկներ ողջ կանաչեցին.

Կապոյտ երկնքում փոքրիկ ամպերը

Ուրախ ու զուարթ առաջ վազեցին:

Տերեւատ ծառի ստուերների տակ
Թռչուններն իրանց երգերն են երգում
Կանաչ դաշտերի փափուկ մարգերում
Պէտպէս կենդանիք ուրախ արածում:

Տարուայ որ եղանակն է նկարագրում այստեղ:

Ի՞նչ ամսի արժանացանք:

Ի՞նչով է ուրախացում մեզ մայիսը:

Ի՞նչ է պատահում ծառերին եւ ծաղիկներին:

Ի՞նչ է տեսնվում երկնքում:

Ի՞նչ է լսվում ծառերի ստուերներում:

Ի՞նչ է տեսնվում կանաչ մարգագետիններում:

Ո՞րքեմն որոնք են դարձան նշանները:

Ո ջ Խ Ա Բ

Աստուած տաքացնում է ոչխարին:

Գարնան վերջերում հովիւը խուզեց իւր ոչխարները: Դեռ ցուրտ էր և խեղճ կենդանիները զողզողում էին ամբողջ մարմնով:

Աստուած խղճաց ոչխարների վերայ և աշխարհ ուղարկեց արևի տաք ճառագայթներն ու ջերմ քամին: Ոչխարները տաքացան և ուրախ ուրախ վազեցին դէպի դաշտը. իսկ աշունքադէմ նորանց բուրլը նորից դուրս եկաւ:

Ի՞նչ շինեցին ոչխարի բրդից:

Մանուկներն ամբողջ ամառ ուրախ ուրախ խաղում էին: Զմեռն եկաւ և նորանք չկարողացան առաջուայ պէս

շուտ շուտ դուրս վազել: Տխուր նստոտած էին նորանք շուսամուտների առաջ և նայում էին դէպի դուրս, ուր ձիւներ քուլայ—քուլայ էր անում: Մայրը գնեց ոչխարի քուրդ, թել մանեց և փափուկ գուլպաներ ու թաթ մաններ գործեց իւր որդոց համար. յետոյ նա շալ գործեց և նորանց համար շորեր կարեց: Այնուհետև մանուկները տաք հագնուած լինելով, համարձակ դուրս վազեցին և սւրախ ուրախ սկսեցին ձնագունտի խալալ:

* * *

Գրում են գրչով . . . կարում են . . . կարում են . . . վարում են . . . ման են գալիս . . . կալում են . . . Արօրով վարում են, իսկ մատիտով . . . Հացը ուտում են, իսկ կաթը . . . Սեղանը շինում են փայտից, իսկ տունը . . . Հացը թխում են ալիւրից, իսկ գինին քամում են . . .

Չորս ցանկութիւն:

1. **Չմեռն էր:** Գետը ծածկուել էր սառուցով: Գարեգինն իւր ընկերների հետ խաղում և սղղում էր հաստ սառուցի վերայ սղղանով: Բաւական խաղալուց յետոյ նա ուրախ ուրախ տուն վազեց և ասաց իւր հօրը. «Ախ, հայրիկ, ինչ պատուական եղանակ է ձմեռը, որ ան ուրախութիւններ ենք անում մենք. ձնագունտի ենք խաղում, սղղում ենք սառուցի վերայ, սահնակներով գրօւնում ենք . . . Ախ, ինչ կը լինէր՝ որ միշտ ձմեռ լինէր: Հայրը հանեց ծոցի տետրակը և ասաց. Գրիր սորա մէջ չոր ցանկութիւնը: Գարեգինը գրեց:

2. **Չմեռն անցկացաւ:** Գարունը եկաւ: Բացուեցան

ծառերի ծաղիկները. բոսորացան դաշտերի խոտերը. ամենայն տեղ ուստատում էին հագարաւոր թիթեռներ և բղէզներ: Գարեգինը դուրս գնաց դաշտը. ծաղիկներ քաղեց, թիթեռներ բռնեց, իսկ երբ երեկոյեան տուն եկաւ, ասաց հօրը. «Դէտք է իմանաս, Հայրիկ, թէ որքան ուրախացայ ևս այսօր: Ճշմարտ, շատ հիանալի եղանակ է գարունը, և եթէ ինձ մնար, ևս կը ցանկանայի, որ միշտ գարուն լինէր: Հայրը հանեց տետրակը և առաջարկեց Գարեգինին, որ իւր ցանկութիւնը գրէ: Գարեգինը գրեց:

3. **Մահանացաւ:** Գաշտերի խոտը հասել էր և հընձող էր կանչում: Գարեգինը և իւր հայրը գնացին խոտ հնձելու: Քանի որ հայրը վեր էր տալիս անուշահոտ խոտը, Գարեգինն իրան ուրախութիւններն էր կատարում. ձուկն էր բռնում գետակից, հատապտուղներ էր հաւաքում, հոտաւէտ խոտերն վերայ զլորվում էր: Երեկոյեան տուն յետ դառնալիս, նա ասաց իւր հօրը. «Ահա այսօր ևս անչափ ուրախացայ: Երանի՜ թէ ամառը վերջ չունենար: Գարեգինի այս ցանկութիւնն էլ գրուեցաւ տետրակում:

4. **Վերջապէս եկաւ և աշունը:** Այգիներում լաւ լաւ պտուղները հասել էին խնձորը, տանձը, սալորը, սերկեկը, խաղողը, . . . Մարգիկ դուրս էին եկել այգեկուծի: Գարեգինն էլ իւր ծնողաց հետ գնաց այգի և քաղն սկսեցին: Պէտք էր տեսնել, թէ ինչպէս էր վազվզում նա մէկ ծառի տակից դէպի միւսը, ծիծաղում, երգում, խաղում և պտուղներից բերանը գցելով՝ անուշ անում: Վերջը նա վազեց իւր հօր մօտ և նորա պարանոցով փաթաթուելով՝ ասում էր. Հայրիկ, աշունը տաբուայ ամենալաւ եղանակն է անկասկած:

Այն ժամանակ հայրը հանեց փոքրիկ սենտրակը և ցոյց տուեց, որ նա միեւնոյն բանն է ասելը զարնան, ձմեռուան և ամառուան համար:

Պատմեցէր ծեր բառերով այս պատմութիւնը. ասացէք, թէ բանի գլխաւոր կտորների կարող էր բաժանել սորան. ինչ է ասվում իւրաքանչիւր կտորում:

Հինգ զգայարանը:

Աչքով տեսնում ենք առարկան. ականջով լսում ենք նորա ձայնը. քթով նորա հոտն ենք իմանում, լեզուով — համը, իսկ մատներով շօշափում ենք և իմանում նորա պնդութիւնը, փափկութիւնը, թանձրութիւնը, նուրութիւնը, սառնութիւնը, տաքութիւնը, հարթութիւնը, անհարթութիւնը . . .

* *

Տեսողութեան գործարանն աչքն է. լսողութեան գործարանը . . . հոտառութեան գործարանը . . . շօշափողութեան գործարանը . . . ճաշակի գործարանը . . .

Առաջինը. Ականջն էնդուր չի մեծանում, որ շատ բաներ է լսում:

Անհունար մարդու լեզուն երկար կը լինի: —

Ուրիշի աչքը քեզ համար լիս չի տալ:

Հանելուկ. Փետուրով կը ցանեն,

Աչքով կը քաղեն,

Դուխով կուտեն,

Մաքով կը մարսեն:

Խրատ. Մի խնդրիր Աստուծուց

Ոչ փող, ոչ պատիւ,

Այլ քեզ կրթելու

Խելք, շնոհք, սիրտ ազնիւ:

Երբէք մի պարծենար

Թէ արդէն գիտուն ես.

Որքան շատ սովորես,

Այն է օգուտ քեզ:

Ընկերներիդ օգնող եղի՛ր,

Աղքատներին սէր ցոյց տուր.

Տէրն ասում է՝ չէ անվարձ

Նա և բաժակ մի ցոլրո՞ ջուր:

Կաղն ու կոյրը:

Կաղն ու կոյրը պէտք է անցկենային մի սրընթաց առուակով. ի՞նչպէս անէին: Կոյրը կաղին շալակեց և երկուսն էլ ապահով անցկացան:

Փոքրիկ գառը:

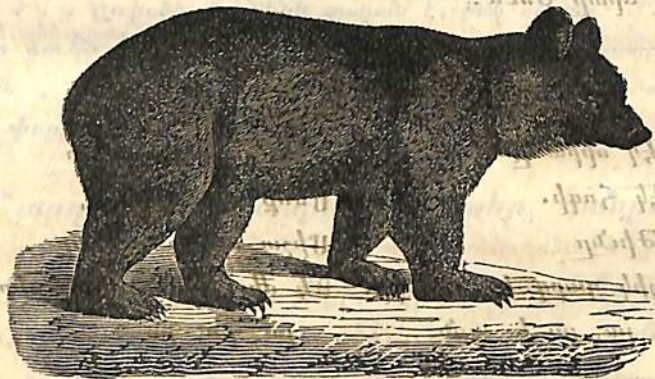
Մէկ փոքրիկ գառը, ձիւնի նման մաքուր, սպիտակ, Մի օր գնաց իւր մօր հետ դաշտը, որ արածի, Եւ իւր կառքին սկսեց թռչել քարերի տակը. Չէր ուզում որ փոքր միջոց հանգիստ նստի: Վրա լարա Գարիվեր, դարիվայր վազվզողով էր անխոհեմ. Թէ քար, թէ վայտ, թէ խոտ, թէ ձոր, բնաւ չէր նայում: Ո՞րդեակ, հանդարտ, ձայն էր տալիս նորա մայրը. Զգոյշ կացիր, որդեակ, լսիր իմ խրատը:

ՎԱՐՈՒԷ ՊՍԱԿ ԿԱՂՆԻ ՊՍԱԿ

Վարդ ծաղկին լինինք նման Կանաչ խոտը դաշտերի
 Եւ օրինակ հեղութեան, Մեր սրտին է սիրելի.
 Թող վարդը հանդստանայ Թող ճիւղը կաղնի ծառին
 Մեր մատաղ սրտի վերայ: Պսակ լինի մեր գլխին.
 Լա, լա, լա և այլն: Լա, լա, լա և այլն:

ՄԱՆՈՒՇԱԿԷ ՊՍԱԿ ԲՈՒՈՐԸ ՄԻԱՍԻՆ

Ազնիւ, սիրուն մանուշակ, Սիրուն կանաչ պտակին,
 Համեստութեան օրինակ, Թող միանանք բարեկամք,
 Տուր մեզ ծաղիկ գեղեցիկ, Եւ յոյսերը անբաժան
 Քո քնքոյշ հոտ անուշիկ Միտն մեզից յաւիտեան:
 Լա, լա, լա և այլն:

ԱՐՉԻ ԹԱԹՐ:

Գիւղացիք թակարդ սարքեցին և մի արջ բռնեցին:
 Արջին սպանելով չ'սպանեցին, միայն կացնով նորա թա-

թը կտրեցին: Երեք ոտնանի արջն էլ կաղն տալով փա-
 խաւ, գնաց: Մի խեղճ պառաւ խնդրեց, որ արջն թաթն
 իրան տան, խուզեց նորա վերայի մազը և կաշին էլ մաշ-
 կեց: Պառաւը միտը կրակին դրեց եփելու, ինքն էլ նստեց
 կաշուի վերայ և սկսեց մանել նորա մազը: Մանեց, մա-
 նեց մինչև կէս զիշերը: Աէս զիշերին մէկ էլ տեսնես մի
 ձայն է լսվում, մի բան լուսամուտի տակ թրմ-թրմփաց-
 նում, չըղկչըղկացնում է:

Պառաւը լուսամուտից դուրս մտիկ տուեց և վախից
 քար դարձաւ: տեսնում է, որ երեքոտանի արջը վայտի
 վերայ դիմար տալով, բարձրանում է և մըրթմըրթում:

ԴԷՏ ԲԱՐՃՐԱՆԱՄ, ԲԱՐՃՐԱՆԱՄ,

Լորենի ոտի օգնութեամբ,
 Հունի փայտի օգնութեամբ:
 Արարած աշխարհ քնել է,
 Զուրն էլ վաղուց դադարել է,
 Ամեն մարդ քնած է շէնում,
 Ամեն մարդ քնած է գիւղում,
 Միայն պառաւը չէ քնում:
 Իմ կաշիս իւր տակը գցած,
 Իմ բրդից նա թել է մանում,
 Իմ մտից կերակուր կփում:

Պառաւը շատ վախեցաւ, որովհետև նա կենում էր
 մեն—մենակ գիւղի մի ծայրումը: Ի՞նչ անի, ի՞նչ չ'անի,
 արջից ի՞նչպէս ազատուի: Արջը քիչ էր մնացել, որ ներս
 մտնի, նա արդէն ձեռնափայտով թրխկ—թրխկացնում էր:
 Պառաւը թորոնի բերանը բաց արեց ու ինքը բարձրացաւ
 ամբարի գլուխը: Արջը տրփտրփելով դուռը գտաւ, կը-

րընկահան արեց, ներս մտաւ խրճիթի մէջ և սկսեց մըթնաւոր ելալու արտաւարտ անել. մին էլ անսնկս — թորմի — ընկաւ թորոնը: Եւ ցրան զյարգիւ ազոմ բնութիւն մտաւ մարդի քմաս Պահաւը շուտով ամբարի զլիւիցը ցած թռաւ, ծածկեց թորոնի բերանը և գնաց հարեաններին կանչեց: Հարեաններն եկան և արջին սպանեցին:

* *

Ս մ ի ս ն ե ր . յունվար, փետրվար, մարտ, ապրիլ, մայիս, յունիս, յուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր, նոյեմբեր, դեկտեմբեր:

Չ մ ե ր ա յ ի ն ա մ ի ս ն ե ր . դեկտեմբեր, յունվար, փետրվար:

Ա մ ա ր ա յ ի ն ա մ ի ս ն ե ր .

Ա շ ն ա ն ա յ ի ն ա մ ի ս ն ե ր . սեպտեմբեր, հոկտեմբեր, նոյեմբեր:

Գ ա ր ն ա ն ա յ ի ն ա մ ի ս ն ե ր .

* *

Յունվարը ձմեռային ամիս է. իսկ մայիսը . . . Սեպտեմբերը աշնանային ամիս է, իսկ փետրվարը . . . Մարտը գարնանային ամիս է, իսկ յունիսը . . . Յուլիսը ամառային ամիս է, իսկ հոկտեմբերը . . . ապրիլը . . . օգոստոսը . . . դեկտեմբերը . . . նոյեմբերը . . .

* *

Տարին քանի ամիս ունի. Ո՞րն է առաջին ամիսը. Ո՞րն է վերջինը. Ո՞րոնք են գարնանային ամիսները: Առաջէք ամառային ամիսները. Ո՞րն է աշնանային վերջին ամիսը. գա իր եղանակի ամիս է. որ երրորդն է . . .

Մ ա յ ի ս ի ն :

Երբ մայիսի եւ անցնում եմ անտառով, գեղեցկագոյն թռչուններ շատ եմ տեսնում.

Ամեն մէկը ուրախութեամբ երգելով՝ Աշխատում է տաք բուն շինել թփերում:

Երբ անցնում եմ եւ ծաղկապատ դաշտերով, Շատ թիթեաներ և բզէզներ եմ տեսնում:

Սև ու սպիտակ և հազար մի գոյներով՝ Ծաղկից ծաղիկ թռչոտում են, ծլվում:

Ա՛խ, շատ սիրուն, շատ գեղեցիկ է դաշտը, Որի վեր ոչխար, տաւար և այծեր

Ամեն կողմից բառաչում են ու մայում՝ Եւ ինձ իրանց աշխոյժ ձայնով զբաւում:

Մ ե ղ ու ն ե ր :

Գարունն սկսուեցաւ, արեգակը հալեցրեց դաշտերի ձիւնը. հին՝ դեղնած խոտերի մօտ դուրս եկան նորանոր կանաչ բողբոջներ. ծառերի կոկորները բացուեցան և փորձիկ տերեւներ առաջ բերին:

Ահա մեղուն էլ զարթեցաւ իւր ձմեռային քնից, սրբեց աչերը իւր բրդոտ թաթիկներով, զարթեցրեց ընկերներին և միասին դուրս նայեցին լուսամուտից, որ տեսնեն թէ ձիւնը, սառուցը և հիւսիսային սառը քամին անցել են:

Մեղունները տեսնում են, որ արեգակը փայլում է, որ ամեն տեղ տաք է և լոյս. նորանք դուրս են գալիս փեթակից և թռչում են դէպի ծիրանի ծառը:

Պիրուն ծիրաննի, շուկիս մի բան խեղճ մեղունե-
րիս համար, մենք ամբողջ ձմեռ քաղցած ենք:

— Ո՛չ, պատասխանում է ծիրանի ծառը. դոք շատ
շուտ էք դուրս եկել. իմ ծաղիկները դեռևս պահուած
են կոկորներիս մէջ: Գնացէ՛ք՝ նշնուն հարցրէ՛ք:

Մեղունները թռան—գնացին նշնու մօտ. «Միրելի
նշնի, արդեօք մի բան չունիս սուլած մեղուններիս համար»:

— Վաղը եկէ՛ք, խնդրեմ, պատասխանում է նորանց
նշնին. այսօր ինձ վերայ ոչ մի բացուած ծաղիկ չկայ.
Իսկ երբ կը բացուին, ես մեծ ու բախտ թեամբ կընդունեմ
ձեզ:

Թռան մեղունները կակաչի մօտ, նայեցան նորս փայ-
լուն զլխին, բայց նա էլ ոչ հոտ ունի և ոչ մեղր:

Մեղունները արտում և քաղցած կամենում էին հետ
դառնալ տուն, բայց տեսան թփի տակ մի քնքուշ մուգ
կապոյտ ծաղիկ: Սա մանուշակն էր: Նա բաց արաւ մե-
ղունների համար իւր կոկորները, որոնք լեքն էին անու-
շահոտութեամբ և քաղցր հիւթով: Կերան—խմեցին մե-
ղունները և ուրախ ուրախ յետ դարձան տուն:

Հոկտեմբերին:

Արեն իւր ոյժը կորցրած ծառը չունի կանաչ տերև,
Ամպերի տակ ծածկուեցաւ, նա զրկվում է իւր զարդից:
Սաստիկ քամին ողջ ծառերի Երկնքումը անպի քուէքն
Տերևները վեր ածաւ: Անձրևներ են պատրաստում.
Շատ թռչուններ և թիթեռներ Անտառը իւր տերևներով՝
Անյայտացան դաշտերից. Առուն տխուր քչքչում:

Ինչի՞ դաշտերի սողուններ Շտապում են իրանց համար
Եւ վայրենի թռչուններ Մի ապահով տեղ գտնել:

Աչքը և քիթը դէմքի մասերն են, իսկ աղբը և սրունքը
Գաստակը և արմունկը ձեռքի մասերն են, իսկ կուրծքը
և փորը . . . Գլուխը և պարանոցը մարմնու մասերն են, իսկ
սպիտակոցը և ծիածանը . . . Բիբը և արտանոտէքը աչքի մա-
սերն են, իսկ ատամները և լեզուն . . . Մարտը և ապրիլը
գարնանային ամիսներ են, իսկ սեպտեմբերը և հոկտեմբերը
. . . Յունիսը և յուլիսը ամառային ամիսներ են, իսկ յունիս-
բը և փետրվարը . . . Գայլը և արջը գաղաններ են, իսկ ծա-
ռը և խոտը . . . Սունկը և ծաղիկը բոյսեր են, իսկ աղը և
երկաթը . . . Սեղանը և պահարանը . . . Արօրը և եղանը . . .
Կաթը և ջուրը . . . Գրեյը և մատիտը . . . Կիւրակէն և եր-
կուշարթին . . . Գարունը և ձմեռը:

Կիւրակնամուտ:

Իրիկնաժամի զանգակը տուին,
Բարեպաշտ մարդկանց ժամ հրախրեցին.
Վաղը կիւրակի է, Աստուծու օրն է.
Վերջացրէք դարձերդ, հանգստեան ժամն է:
Լսեց զիւրացին դաշտումն այս ձայնը,
Իէպի տուն քշեց եզն ու գութանը:
Գիւղական փոքրիկ պարզ եկեղեցին
Լցուած մարդիկը աղօթում էին.
Քրտնքի գնով զնած մոմերը
Սուրբերի առաջ մեղմ վառվում էին:

Մարդիկ՝ հասակներին և պարագմունքներին նայելով:

Մանուկ. Պատանի. Վաճառական. Արհեստաւոր. Զօրական. Քահանայ. Աստիճանաւոր. Պարտիզպան. Մուրացիան.

Աղքատն ունի հաց ու պանիր, գիշերը քունը չի տանիլ:—Աղքատ ու հպարտ:—Դարբնին դանակ չի լինիլ, ջուհակին պատան:—Երեխին ասին՝ ինչի՛ ես լալիս, աւսց՝ խօսքս անց ա կենում, էնդուր:

Ծեր Յհանը դուրս եկաւ դաշտը. շարժում էր իւր թւերը և միշտ նորանցից թռչուններ էր դուրս թողնում. նա շարժեց չորս անգամ և դուրս արձակեց ընդակ մենը տասն երկու թռչուն: Երբ թռան դնացին առաջին երեքը, ցուրտն սկսեց, գետերը սառան, մարդիմբսեցան: Երբ թռան երկրորդ երեքը, ձիւնը հալուեցաւ, խոտը կանաչեց, գետերը լեռնացան, ծառերը ծաղկեցին:—Երբ դուրս թռան միւս երեքը, եղանակը տաքացաւ, շոգերն ցսկեցին, արտերն ապուղները հասան: Երբ դուրս թռան մնացած երեքը, փչեց սառը քամին, սկսեցին անձրևներ և մասախուղներ: Ծերունու թռչունները հասարակ չէին, նորանցից ամեն մէկը ունէր չորս թւ, իւրաքանչիւր թւի վերայ եօթը փե-

տուր, իսկ փետուրների մի կողմը սև էր, միսն սպիտակ: Ամեն մէկ թռչուն, իւրաքանչիւր թւ և ամեն փետուր իւր անունն ունէր:

Ի՞նչ է լինում զարնանր՝ օդի մէջ, գետերում, դաշտերում, անտառներում:

Ի՞նչ է լինում ամառը՝ օդի մէջ, գետերում, դաշտերում, անտառներում:

Ի՞նչ է լինում աշնանը . . .

Ի՞նչ է լինում ծմեռը . . .

ԳԻՒՂԱՅԻՆ ԵՒ ԱՐՋՐ

1. Կատուիիլ:

Գիւղացին և արջը բարեկամացան և միասին խորհուրդ արին, որ կարտուփիլ ցանեն: Գիւղացին ասաց. «Ա՛րջ բարեկամ, արմատն ինձ, դու՛խը քեզ»: Արջը համաձայնեցաւ: Շատ լաւ կարտուփիլ դուրս եկաւ: Գիւղացին վեր առաւ արմատի կարտուփիլահատերը, իսկ վերէի չտփերը տուեց արջին: Արջը շատ էլ փնթփնթաց, բայց ի՞նչ կարող էր անել:

2. Յորեն:

Միւս տարի գիւղացին նորից անաց արջին. Ա՛րջ եղբայր, արի՛ ելի միասին ցանք անենք: —Ա՛րի ցանե՛ք, պատասխանեց արջը, միայն այս տարի ես արմատը կը վեր առնեմ, իսկ դու վերէի մասը: **Գիւղացին համաձայնեցաւ,** բայց այս անգամ կարտուփիլ փոխանակ ցորեն ցանց: Շատ առատ ցորեն

դուրս եկաւ: Գիւղացին վեր առաւ հասկերը, իսկ արջին
հնաց արմատն ըր:

Ի՞նչ բոյսեր գիտէք, որոնց արմատն ենք ուտում:
Ի՞նչ բոյսեր գիտէք, որոնց վերին մասն ենք ուտում:

ԽՈՐԱՄԱՆԿ ԱՂՈՒԷՍԻ ՄԱՍԻՆ:

1. Գիւղացու վիշտը:

Գիւղացին իւր գլուխը դանգապտուեցաւ որսորդին,
թէ աղուէսը գողացել է նորա հաւանոցից երկու հաւ և
մի բաղ, թէ նա ամենեւին չէ վախկնում շանից, որը բա-
զումը կապած՝ ամբողջ գիշեր հաջում է, իսկ եթէ թա-
կարդ է սարքում և վերան էլ փափուկ մօի կտոր է դնում,
զովաւօտը տեսնում է, որ խորամանկ կենդանին պայտ է
արել թակարդի չորս կողմով, իսկ մօին ձեռք էլ չէ կա-
մեցել տալ: Որսորդն ահանջ դրեց գիւղացու զանգապին
և առաց լաւ, այժմ մենք կը տեսնենք, թէ մեղանից
ով աւելի խորամանկ է:

2. Որսորդի դիտաւորութիւնը:

Ամբողջ օրը որսորդը, հրացանն ուսին, շունը յե-
տեից, մօն էր գալիս աղուէսի հետքերով, որ պարզ երե-
ւում էր ձիւնի վերայ, և կամենում էր իմանալ, թէ որ-
տեղից է գալիս նա բաղը: Յերկը այդ խարդախը քնում
էր իւր խոր որջի մէջ, ոչինչ չէր իմանում—ահա այդ փա-
մանակ պէտք էր բանը սարքել: Որսորդը նորա ծանապար-
հի վերայ մի փոս փորեց, փոսի երեսը ծածկեց տախտակ-

ներով, վերան հող ածեց, իսկ հողի երեսից—ձիւն: Մի
երկու քայլ հեռու՝ նա ձգեց սատկած ձիւն մօի կտոր:
Երեկոյեան նա լիք հրացանով մտաւ իւր պսարաստած
փոսի մէջ և այնպէս նստեց, որ ամեն բան տեսնէ և ար-
ձակէն էլ յարմար լինի—նստեց և սպասեց:

3. Աղուէսի զգուշութիւնը:

Մթնեց: Լուսինը դուրս եկաւ: Զգուշութեամբ, իւր
շուրջը նայելով և ականջ դնելով դուրս սողաց աղուէսը
իւր որջից, բարձրացրեց իւր ցուկը և հոտ քաշեց. նա
իսկոյն զգաց ձիւն մօի հոտը, վազեց մեղմ ընթացքով
դէպի այն տեղը և յանկարծ կանգնեց, ականջները սրեց
տեսաւ սատանան, որ այդ տեղ նոր ածուածք կայ, որ
երեկ չ'կար: Այս ածուածքը, ինչպէս երևում է, նորան
անհանգիստ էր անում և հարկադրում էր մտածել: Կա
սկսեց հեռուէն պտտել այդ ածուածքի շուրջը, հոտո-
տել, ականջ դնել, գետնից կպչիլ և հեռուից երկար
նայել մօին, այնպէս որ մեր որսորդը ամենեւին չէր կա-
րող արձակել նորա դէմ իւր հրացանը: Հեռու էր:

4. Ով ում խարեց:

Մտածեց, մտածեց աղուէսը—և յանկարծ ամենայն
արագութեամբ վազեց անցաւ ածուածքի և մօի միջով:
Որսորդն զգուշացաւ, հրացանը չարձակեց: Նա հասկա-
ցաւ, որ խորամանկ կենդանին փորձ է փորձում, թէ ար-
դեօք ոչոք չկայ նստած ածուածքի յետևը, և եթէ նա
արձակէր հրացանը, կարող էր սխալուիլ և նորան էլ

աչքով, երազով չէր տեսիլ: Այս փորձից յետոյ ազուէ-
սը միամտեցաւ. ածուածքը նորան էլ չէր վախեցնում.
Համարձակ քայլերով մտանում է նա մտին և ուտում է
ամենայն բաւականութեամբ: Այդ ժամանակ որսորդը իւր
թափկացած տեղից գզուշութեամբ նշան է դնում, որ
չ'սխալուի և—բ'ըմբ--արձակում է հրացանը: Ազուէսը զըլ-
խազրոր է դայիս ու սատկում:

ՀԱԻՐ ԵՒ ԲԱՌԻ ՎԱՌԻԿ:

1. Պառաւը հաւանոցում:

Առաւօտը շատ վաղ՝ պառաւը դնաց հաւանոցը մի
կիթոց ձեռքին: Աթոցի մէջ խոտ էր ածած, իսկ խոտի վե-
րայ դարսած էր տասներեք հատ ձու: Պառաւը դրեց
կիթոցը մի տաք տեղ և նորա վերայ թուխս նստացրեց մի
գանգրաւոր հաւ: Հաւանոցը մութն էր, և պառաւը չը-
կարողացաւ նկատել, որ ձուերից մինը քիչ փոքր էր միւս-
ներից և ոչ թէ սպիտակ, այլ կանաչաւուն:

2. Ի՞նչ դուրս եկաւ ձուերից:

Հաւը ճշտութեամբ նստեց ձուերի վերայ. միայն վեր
էր կենում կուտ ուտելու և ջուր խմելու և նորից վա-
զում էր իւր տեղը: Անցիացաւ երեք շաբաթ, և սկսեցին
ձուերի միջից դուրս գալ վառիկներ. ձագը ներսից կտու-
ցով խփում էր ձուի կեղևին, կտորում էր նորան, դուրս
էր սողում և իսկոյն վազում էր ճիճուններ որոնելու: Կա-
նաչաւուն ձուից ամենից ուշ ձագ դուրս եկաւ և դուրս

եկածն էլ առեւտին նման չէր միւսներին: Նա կոյր էր,
աւելի բրդոտ, դեղին ոտները կարճ—կարճ, քիթը լայն,
մանգալիս էլ օրօրվում էր, այս ու այն կողմն էր ընկնում:
Տեսնում է հաւը, որ այս ձագը բոլորովին ուրիշ տեսակ
բան է, բայց էլն պահպանում ու կերակրում է նորան,
ինչպէս միւսներին—հէնց որ տեսնում է ցինր, սկսում է
իւր թևերի տակ ժողովել ինչպէս բոլոր վառիկներն, այն-
պէս էլ սորան:

3. Ուր կորաւ այդ վառիկը:

Վառիկները մեծացան: Հաւը նորանց տարաւ լճի
ափը, ուր շատ ճիճուններ կար և հողն էլ աւելի փա-
փուկ էր քջուջ անելու համար: Հէնց որ կարճաւոտ վա-
ռիկն տեսաւ ջուրը, իսկոյն ընկաւ նորա մէջ: Հաւն սկսեց
կրկնջալ, թևերը թափահարել, դէպի ջուրը վաղել. միւս
վառիկները նմանապէս շփոթուեցան, վազվզեցան, ծվժը-
վացին. փոքրիկներից մինը երկիւղեց թռաւ, կանգնեց մի
քարի վերայ և առաջին անգամ երգեց՝ ծու—դրու—դու:
Բոլոր ձագերը շփոթուեցան. իսկ կարճաւոտ ձագը հան-
դաւտ լողում էր ջրի երեսին, ոչինչ բանից չէր վախենում
և ջուրը ճեղքում էր իւր թաղանթապատ թաթիկներով:
Հաւի կրկնոցի վերայ դուրս վազեց պառաւը: Հէնց որ
տեսաւ նա, թէ ինչ է պատահում, իսկոյն բացականչեց.
Ախ, ինչպէս սխալուել եմ. մթնումը չեմ կարողացել
նկատել, որ հաւի տակ բաղի ձու եմ դնում: Այս ասե-
լուց յետոյ, նա հազիւ կարողացաւ դէպի տուն քշել
թուխը:

ՕՉԸ ԱՈՒՋ ՏԱՔԱՅՆՈՂԻՆ ԿԻՎԻՆ:

Գիւղացին տեսաւ մի օձ, որ ցրտից սառել էր, վեր կալաւ, դրեց ծոցումը և տաքացրեց: Օձը տաքացաւ թէ չէ, զուխը հանեց, յարձակուեցաւ զիւղացու վերայ և կամենում էր կծել նորան: Գիւղացին ասաց. «Ա՛յ օձ, ես քեզ տաքացրի, մեռնելուց ազատեցի, որ ինձ կծես»: Օձը պատասխան տուեց. «Աստուած մեզ միայն կծելու շնորհք է տուել. մենք աւելի պէտք է մարդկանց կծենք, և թէ նորանք մեզ ազատած էլ լինին, որովհետև մարդու պէս ապերախտ արարած չկայ աշխարհումս»: Գիւղացին ասաց. «Ա՛յ օձ, արի՛ ինձ մի՛ կծիր, քո ձերբովդ իմ դատաստանս մի կտրիր, թող կանչենք երեք դատաւոր և նորանք մեր դատաստանն անեն»: Օձը համաձայնեցաւ. կանչեցին մի պառաւ ձի: Չին ասաց. «Մարդը ամենից ապերախտն է աշխարհս երեսին, ես նորան քանի քանի տարի է ծառայում եմ, նորա կեանքը պատերազմների մէջ ազատել եմ, նորան մինչև այսօր շաղկաժ ման եմ ածել և հիմայ,

որ ծերացել եմ, էլ երեսիս չէ մտիկ տալիս և կամենում է ինձ մորթել սալ, որ կաշիս ծախէ:»

Յետոյ կանչեցին մէկ ծեր գոմէշ: Գոմէշն ասաց. «Մարդու պէս ապերախտ արարած չեմ տեսել աշխարհումս: — Քանի որ ես փոքր էի և ուժեղ, նա ինձ լծեց իւր սայլում, արօրում, ցաքանում, և ամեն կերպով ծառայեցրեց ինձ. հիմա երբ մի փոքր ծերացել եմ կամենում է ինձ մորթել, իմ միտն ուտել և կաշուիցս իւր համար արէխներ շինել»:

Գիւղացու բանը վատ էր: Մի դատաւորն էր մնացել: Կանչեցին աղուէսին: Աղուէսը տեսնելով թէ բանն ինչ տեղն է հասել՝ փափոցաց զիւղացու տկանջումը. «Եթէ ինձ մի չաղ հաւ կը խոստանաս քո հաւարունից, ես քեզ կ'ազատեմ»: Մարդը գլխով արեց: Աղուէսն այսպէս սխեց խօսել. «Օձ եղբայր, ես ամենից անաջ շատ եմ զարմանում, թէ ինչպէս ես դու տեղափոխուեմ այս ծակի մէջ. չէ, ես չեմ հաւատում, այն քո բունը չպէտք է լինի, խնդրեմ մի փորձի համար ներս սոյս: սորա մէջ, տեսնեմ»: Օձը ներս սողաց բնի մէջ: Խորամանկ աղուէսը նորա բնի բերանը մէկ քարով ծածկեց և խեղճ գիւղացուն օձից ազատեց:

Միւս օրը՝ առաւօտեան, աղուէսը գնաց զիւղացու տուն հաւն ստանալու: Գիւղացին քնած էր: Նորա ծառաները սաստիկ թակեցին խեղճ աղուէսին և ճանապարհ զցեցին: Այն ժամանակ աղուէսը՝ թափտալով իւր պոչը՝ ասաց. ձյմարիտ որ մարդը շատ ապերախտ է եղել:

Թռչնակ:

Մ ա ն ու կ ն ե ր .

Սիրուն թռչնակ, բռնուեցար,

Յանցից չես ապատուիլ .

Ոչինչ բանով աշխարհում

Քեզնից չենք բաժանուիլ :

Այս, սօսեր ինչին եմ պէտք ես,

Սիրելի մանուկներ,

Թողէք ինձ ազատ թռչեմ .

Ինչպէք ցանցիս դռներ:

Չէ, է՛, թռչնակ, չենք թողնիլ .

Գու մեզ մօտ կրմնաս,

Մենք քեզ շաքրէ հաց կը տանք,

Կ'ուտես, կ'ուրախանաս:

Այս, շաքրէ հաց չեմ սիրում,

Քաղցրեղէն չեմ ուտում .

Թողէք, դաշտի մօրեխներն,

Շաքրից լաւ եմ հաշվում:

Մ ա ն ու կ ն ե ր .

Այնտեղ, դաշտում ձմեռը

Գուցէ ցրտից սատկես,

Իսկ մեզ մօտ ոսկուց շինած

Վանդակի մէջ կ'ապրես:

Թ ո չ ն ա կ .

Օ՛, մի՛ վախէք՝ ձմեռը

Տաք կողմեր կը թռչեմ:

Իսկ բռնուած դրախտն էլ

Ինձ բանտ կը համարեմ:

Մ ա ն ու կ ն ե ր .

Թռչնակ—թռչնակ, մենք ինչպէս

Քեզ կը փաղաքշէինք,

Զէինք թողնիլ, որ տխրես

Միշտ կ'ուրախացնէինք:

Թ ո չ ն ա կ .

Հաւատում եմ: բայց ձեր սէրն

Ինձ միշտ կը վնասէր,

Որովհետեւ դորանով

Աչքս յաւիտեան կ'փակուէր:

Մ ա ն ու կ ն ե ր .

Ճշմարիտ է, ո՛վ թռչուն,

Գերութեան չես տանիլ .

Աստուած քեզ հետ, դէ՛հ թռի՛ր,

Ազատ, ուրախ եղեր:

2043 4531

« Ազգային գրադարան »

NL0059920

